

คู่มือ

เกษตรกร

โมเดลการแก้หนี้สินชาวนา

แบบครบวงจร

คู่มือ เกษตรกร โมเดลการแก้หนี้สินชาวนา แบบครบวงจร

พิมพ์ครั้งแรก
ผู้เขียน
บรรณาธิการ
ภาพประกอบ/รูปเล่ม

เมษายน 2566
ดร.รุ่งทอง ครามานนท์
อารีวรรณ คุณันเทียะ
boon_chid@yahoo.com

จัดพิมพ์

มูลนิธิชีวิตไท (Local Act)
129/250 หมู่บ้านเพอร์เฟคเพลส รัตนวิเบศร์
ถนนไทรมา ต.บางรักน้อย อ.เมืองนนทบุรี
จ.นนทบุรี 11000
โทรศัพท์/โทรสาร 02-048-5465
อีเมล localact@localact.org

ข้อมูลเพิ่มเติม :

www.landactionthai.org
www.facebook.com/LocalAct

สนับสนุนการจัดพิมพ์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

คำนำ

คู่มือเกษตรกร โมเดลการแก้หนี้สินชาวนาแบบครบวงจร เป็นการสรุปเนื้อหาสำคัญที่ได้จากรายงานการสังเคราะห์องค์ความรู้ เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาหนี้สินชาวนาและเกษตรกร ที่มูลนิธิชีวิตไท (Local Act) ได้ดำเนินงานมาเป็นระยะเวลายาวนานนับสิบปี ซึ่งการสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อจัดทำเป็นโมเดลฯ ครั้งนี้ เน้นการดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ตั้งแต่ปี 2561 จนถึงปัจจุบัน โดยเน้นกระบวนการหนุนเสริมและพัฒนาศักยภาพเพื่อให้ชาวนาและเกษตรกรสามารถบริหารจัดการระบบการผลิตได้อย่างครบวงจร มีความรอบรู้ด้านอาหาร ความมั่นคงทางอาหาร การบริหารจัดการการเงินและแก้ไขปัญหาหนี้สินทั้งในระดับครอบครัว ระดับกลุ่มและชุมชน รวมทั้งการรื้อฟื้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจัดเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ร่วมกันและนำไปสู่การจัดทำโมเดลการแก้ไขปัญหาหนี้สินชาวนาแบบครบวงจร

มูลนิธิฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าเนื้อหาจากคู่มือเกษตรกร โมเดลการแก้หนี้สินชาวนาแบบครบวงจรเล่มนี้ จะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อชาวนาและเกษตรกร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งระดับปฏิบัติการและนโยบาย สามารถนำแนวทางและกระบวนการบางส่วนไปปรับใช้ในการแก้ปัญหาหนี้สินของตนเองได้ง่ายและมีความเป็นไปได้ รวมถึงบรรลุผลความสำเร็จด้านการดำเนินงานปลดปล่อยหนี้สินและป้องกันการเป็นหนี้ให้กับชาวนาและเกษตรกรไทยต่อไป

มูลนิธิชีวิตไท (Local Act)

เมษายน 2566

สารบัญ

หน้า

ส่วนที่ 1 สถานการณ์ทางการเกษตรและ หนี้สินของชาวนา.....	5
ส่วนที่ 2 ราก/สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรมีหนี้สิน.....	15
ส่วนที่ 3 โมเดลการแก้ไขปัญหาหนี้สินชาวนาแบบครบวงจร.....	21
โมเดลที่ 1: หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานคิด และประยุกต์ สู่การปฏิบัติเพื่อปรับเปลี่ยนวิถีคิดและระบบ การผลิตเพื่อแก้หนี้สิน.....	21
โมเดลที่ 2: ปรับเปลี่ยน ต่อยอด และขยายผลจาก ระบบเกษตรแบบเดิมสู่ระบบเกษตรที่เหมาะสมตามยุคสมัย.....	32
โมเดลที่ 3: เน้นการลดรายจ่ายครัวเรือนเพื่อปลดหนี้.....	40
โมเดลที่ 4: ปลดหนี้ได้ด้วยการสร้างวินัยในการออม.....	46
โมเดลที่ 5: หนี้สินลดลงได้จากการมีวินัยในการชำระหนี้.....	50
ส่วนที่ 4 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	56

ส่วนที่ 1

สถานการณ์ทางการเกษตร และหนี้สินของชาวนา

1. สถานการณ์ทางการเกษตร

1) ต้นทุนการผลิตทางการเกษตรและค่าจ้างแรงงานเพิ่ม สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ต้นทุนการผลิตทางการเกษตรมีราคาที่สูงแม้ในสถานการณ์ปกติ แต่เมื่อมีสถานการณ์สงครามระหว่างยูเครนและรัสเซียที่ส่งผลกระทบต่อราคาน้ำมันโลก ทำให้สินค้าอุปโภคบริโภคต่างพากันปรับราคาให้สูงขึ้นตามราคาน้ำมัน ซึ่งแน่นอนว่าการขึ้นราคาสินค้าหมายรวมไปถึงสินค้าที่เกี่ยวข้องกับระบบการเกษตรโดยเฉพาะปุ๋ยเคมีที่เป็นสินค้าส่งออกสำคัญของรัสเซียและยูเครน โดยราคาปุ๋ยเคมีขายส่งในกรุงเทพฯ ปรับสูงขึ้นไปกว่าร้อยละ 81.5 เมื่อเทียบกับเดือนเมษายนของปี 2564 และราคาปุ๋ยเคมีขายปลีกปรับตัวสูงขึ้นร้อยละ 64.2 ซึ่งเป็นแนวโน้มเดียวกับราคาปุ๋ยเคมี

ในตลาดโลก ตัวอย่างต้นทุนทางการเกษตรของเกษตรกรที่ทำนาเคมีเปรียบเทียบกับการทำนาอินทรีย์ ที่มูลนิธิฯ ได้รวบรวมไว้ในปี 2550, 2551, 2564 และ 2565 แสดงให้เห็นว่า สถานการณ์ในปีล่าสุดที่ราคาน้ำมันโลกขยับตัวสูงขึ้น ส่งผลต่อต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นโดยเฉพาะค่าปุ๋ยเคมี บวกกับราคาข้าวตกต่ำ ส่งผลให้เกษตรกรที่ทำนาเคมีประสบกับปัญหาการขาดทุน

2) เกษตรกรที่ทำนามีประสิทธิภาพในการผลิต/ผลิตภาพ (Productivity) ค่อนข้างต่ำ ถึงแม้จะลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำลงก็ยังมีกำไรน้อย

เกษตรกรที่ทำนาเป็นกลุ่มเกษตรกรมีความเปราะบาง / อ่อนไหวสูงกว่าเกษตรกรที่ทำการเกษตรอื่นๆ จะเห็นได้ชัดจากผลกระทบที่เกิดจากราคาน้ำมันโลกที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการเพิ่มสูงขึ้นของสินค้าอุปโภคบริโภค รวมทั้งต้นทุนการผลิตทางการเกษตร ในขณะที่เมื่อพิจารณาถึงประสิทธิภาพในการผลิต/ผลิตภาพ (Productivity) หรือผลผลิตต่อไร่ที่พบว่าต่ำกว่าประเทศอื่นๆ ในเอเชียถึงร้อยละ 32 ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (กลุ่มธุรกิจการเงินเกียรตินาคินภัทร, 2565) แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าเกษตรกรไทยจะไม่สามารถพัฒนาศักยภาพในการผลิตข้าวหรือผลผลิตทางการเกษตรให้มีผลผลิตต่อไร่สูงขึ้นได้ การพัฒนาความรู้ความสามารถในการผลิตข้าวให้ครอบคลุมทั้งปริมาณผลผลิตและคุณภาพเป็นสิ่งที่ต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องต่อไป

3) “ข้าวไทย” เป็นสินค้าส่งออกเดียวที่สูญเสียส่วนแบ่งในตลาดโลกเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ในอาเซียน

ปัจจุบัน การส่งออกข้าวไทยไปตลาดโลกลดลงเหลือร้อยละ 14 ของมูลค่าส่งออกข้าวทั้งหมดในโลก เมื่อเทียบกับปี 2002-2010 ที่ข้าวไทยมีมูลค่าการส่งออกถึงร้อยละ 25 ในขณะที่เมื่อเทียบกับมูลค่าการส่งออกข้าวไทยกับข้าวประเทศในอาเซียน พบว่า ข้าวไทยมีมูลค่าการส่งออกจากร้อยละ 70

ในปี 2002-2010 ลดลงเหลือร้อยละ 47 ในปัจจุบัน โดยประเทศเมียนมา กัมพูชา และสปป.ลาว กลับมีมูลค่าการส่งออกข้าวเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากเวียดนามที่เป็นคู่แข่งสำคัญ ซึ่งสาเหตุสำคัญที่ไทยเสียมูลค่าการส่งออกเนื่องมาจากคุณภาพของข้าวไทยไม่มีความโดดเด่นแตกต่างจากคุณภาพของข้าวจากประเทศเวียดนาม อินเดีย และปากีสถาน ซึ่งทั้ง 3 ประเทศมีมูลค่าการส่งออกข้าวสูงครึ่งหนึ่งของมูลค่าการส่งออกข้าวทั่วโลก บวกกับข้าวไทยมีราคาแพงกว่าข้าวจากประเทศอื่นๆ ในอาเซียน ที่มาจากสาเหตุสำคัญคือ ผลผลิตต่อไร่ที่ค่อนข้างต่ำในขณะที่การลงทุนสูง ทำให้ข้าวไทยราคาสูงตามไปด้วย (กลุ่มธุรกิจการเงินเกียรตินาคินภัทร, 2565) รวมทั้งพันธุ์ข้าวไทยไม่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค

ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรให้มีประสิทธิภาพในการผลิตหรือผลิตภาพที่สูงและมีคุณภาพตามความต้องการของผู้บริโภคในตลาดโลก จะเป็นทางออกหนึ่งในการแก้ปัญหาหาคาผลผลิตที่สูงมากกว่าประเทศที่ส่งออกข้าวอื่นๆ ในอาเซียน

2. สถานการณ์หนี้สินของชาวนา

1) ชาวนาและเกษตรกรเกือบครึ่งมีภาระหนี้สิน และเป็นหนี้สินระยะยาว

ผลการสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร พ.ศ. 2561 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรที่มีหนี้สินกับเกษตรกรที่ไม่มีหนี้สินมีสัดส่วนใกล้เคียงกันมาก กล่าวคือ ร้อยละ 49.8 คือ เกษตรกรที่มีหนี้สิน โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 71.3) กู้มาจากรธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร รองลงมาร้อยละ 54.2 กู้มาจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

เช่นเดียวกับข้อมูลที่มูลนิธิฯ จัดเก็บไว้ล่าสุดปี 2565 ที่พบว่า เกษตรกรเกือบครึ่ง (ร้อยละ 49.3) มีหนี้สินแต่สามารถผ่อนชำระคืนได้ แต่มีเกษตรกรสูงถึงร้อยละ 40.8 ที่มีหนี้สินและมีความยากลำบาก/ไม่สามารถชำระหนี้สินได้ โดยมีจำนวนหนี้สินเฉลี่ย 658,365.63 บาท ในจำนวนนี้พบว่า ร้อยละ 40.6 มีหนี้สินตั้งแต่ 500,000 บาทขึ้นไป และในจำนวนนี้ร้อยละ 11.7 มีหนี้สินสูงตั้งแต่ 1,500,000 บาทขึ้นไป

นอกจากนี้จากข้อมูลของมูลนิธิฯ ยังแสดงให้เห็นว่า หนี้สินของเกษตรกรเป็นหนี้สินระยะยาว โดยจำนวนปีที่หนี้สินเฉลี่ย 11 ปี เมื่อลองแบ่งระยะเวลาในการเป็นหนี้สินออกเป็น 2 ช่วงเวลา พบว่า ร้อยละ 39.1 เป็นเกษตรกรที่เป็นหนี้สูงกว่า 10 ปี และร้อยละ 55.4 เป็นเกษตรกรที่เป็นหนี้ต่ำกว่า 10 ปี โดยพบว่า เกษตรกรร้อยละ 32.8 เป็นหนี้มาแล้ว 6-10 ปี และพบว่ามีเกษตรกรสูงถึงร้อยละ 21.1 เป็นหนี้ยาวนานกว่า 16 ปี

2) เหตุเริ่มต้นแห่งการเป็นหนี้ คือ เพื่อการลงทุนทางการเกษตร และใช้จ่ายในครัวเรือน

เหตุเริ่มต้นแห่งการเป็นหนี้สินของเกษตรกร เป็นไปเพื่อการลงทุนทางการเกษตรเป็นอันดับแรก และตามมาด้วยเพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน (มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2558, สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563 และมูลนิธิชีวิตไท, 2565) ซึ่งสองปัจจัยหลักที่ทำให้เกษตรกรมีหนี้สินนี้เป็นเหตุสำคัญในการนำไปสู่การขาดความสามารถในการชำระหนี้สินคืน

เนื่องจากการลงทุนทางการเกษตรเป็นการลงทุนที่เกษตรกรต้องแบกรับความเสี่ยงสูงต่อการได้ผลผลิตน้อย จากการผันผวนของสภาพดินฟ้าอากาศ หรือสถานการณ์น้ำแล้ง/น้ำท่วม มีโรคพืช/โรคแมลง และที่สำคัญเกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรองด้านราคาโดยเฉพาะเกษตรกรที่ผลิตข้าว ทำให้การกู้ยืมเพื่อการลงทุนจึงมีความเสี่ยงต่อการขาดทุนสูง บวกกับการกู้ยืมเพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน ซึ่งเป็นการกู้ยืมที่ไม่ได้ทำให้เกิดรายได้ ดังนั้น เกษตรกรจึงประสบความยากลำบากในการชำระหนี้คืน เสี่ยงต่อการสูญเสียทรัพย์สินที่ใช้ค้ำประกัน และเป็นหนี้สินระยะยาว จนกลายเป็นมรดกหนี้ส่งต่อมายังรุ่นลูกหลาน (มูลนิธิชีวิตไท, 2565)

3) เกษตรกรที่เป็นหนี้ส่วนหนึ่งเป็นเกษตรกรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน

จากรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2563 โดยสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อใช้เส้นความยากจน (Poverty line) ในการพัฒนาตัวชี้วัดความยากจน โดยพบว่า การชำระหนี้สินเป็นการจ่ายชำระจากการกู้ยืมในการทำการเกษตร (ร้อยละ 42) รองลงมาร้อยละ 40 เป็นการชำระหนี้สินที่กู้ยืมมาเพื่ออุปโภคบริโภคในครัวเรือน จากข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรที่ยากจนต้องกู้หนี้สินเพื่อการลงทุนในการประกอบอาชีพทางการเกษตร นอกจากนี้การกู้ยืมเพื่อใช้จ่ายในครัวเรือนยังสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เพียงพอของรายได้

นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรที่ยากจนและไม่ยากจนมีอัตราการขยายตัวสูงกว่าการเป็นหนี้สินของครัวเรือนทั่วประเทศ และเมื่อพิจารณาถึงความสามารถในการชำระหนี้สินของเกษตรกรด้านรายได้พบว่า ครัวเรือนกลุ่มเกษตรกรที่ยากจนและเกษตรกรที่ยากจนที่สุดร้อยละ 20 เป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงขึ้นมาเมื่อเกิดเศรษฐกิจวิกฤติโลก รวมทั้งเกษตรกรกลุ่มนี้มีภาระหนี้สินสูงกว่ารายได้ถึง 25 เท่าของกลุ่มเกษตรกรที่ยากจน และ 13 เท่าของกลุ่มเกษตรกรที่ยากจนที่สุดร้อยละ 20 รวมทั้งเป็นกลุ่มที่มีปัญหาการชำระหนี้สินสูงกว่าเกษตรกรที่ไม่จน (มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ, 2558)

4) เกษตรกรบางส่วนมีพฤติกรรมการหมุนหนี้และกู้ยืมใหม่

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ (TDRI) ทำการสำรวจภาวะหนี้สินของเกษตรกรฯ (2558) จำนวน 332 คนที่ได้รับความช่วยเหลือด้านเงินทุนผ่าน 6 กองทุนในกำกับของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และเกษตรกรทั่วไปที่พึ่งแหล่งทุนอื่น พบว่า ถึงแม้เหตุผลส่วนใหญ่ในการกู้ยืมจะเป็นไปเพื่อการลงทุนทางการเกษตรและเพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน แต่ที่สำคัญ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่กู้ยืมเพื่อหมุนเวียนหนี้ กล่าวคือ เมื่อถึงเวลาต้องชำระหนี้คืน

เกษตรกรจะรีบหาเงินมาชำระหนี้สินทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย และจะรีบขอใช้วงเงินใหม่ทันที ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การชำระหนี้สินเมื่อถึงกำหนดเวลานั้น เป็นเพียงการชำระดอกเบี้ยเท่านั้น ส่วนเงินกู้ที่ได้รับไปใหม่นั้นก็จะนำไปคืนเงินกู้ที่ยืมมา (มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2558) ซึ่งพฤติกรรมการหมุนหนี้เช่นนี้เองที่เป็นสาเหตุสำคัญในการทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้ไม่สามารถลดเงินต้นจากการกู้ยืมลงได้ และเป็นสาเหตุสำคัญในการก่อหนี้เพิ่มด้วยการทำให้เกิดการกู้ยืมเงินจากหลายแหล่ง

5) เกษตรกรมีปัญหาในการชำระหนี้สินจากการที่รายได้ทางการเกษตรไม่เพียงพอ และกู้ยืมเงินจากหลายแหล่ง

ผลการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ (TDRI), 2558 พบว่า เกษตรกรที่เป็นหนี้กับกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้หนี้แก่เกษตรกรและผู้ยากจน เป็นเกษตรกรที่ประสบกับความยากลำบากในการชำระหนี้สินสูงถึงร้อยละ 51 โดยมี 8 สาเหตุ

หลักที่ทำให้มีความยากลำบากในการชำระหนี้สิน ได้แก่ ภัยธรรมชาติ ค่าใช้จ่ายสูง ไม่สามารถขายผลผลิตได้ ผลผลิตตกต่ำ ราคาผลผลิตตกต่ำ มีค่าใช้จ่ายพิเศษเพิ่มเติม ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ และมีภาระหนี้สินหลายแหล่ง ซึ่งปัญหาด้านการเกษตรที่พบเป็นปัญหาที่พัวพันเป็นลูกโซ่ กล่าวคือ เมื่อเกษตรกรประสบปัญหาด้านการเกษตรและรายได้ ทำให้เกษตรกรต้องกู้เงินเพิ่ม ซึ่งพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่กู้ยืมเงินจากหลายแหล่ง

สอดคล้องกับข้อมูลที่มีมูลนิธิฯ ได้เก็บไว้เช่นเดียว โดยพบว่าเกษตรกรมีเงินมากกว่า 1 แหล่งสูงถึงร้อยละ 63.8 ในจำนวนนี้เป็นเกษตรกรที่กู้เงินจาก 2 แหล่งสูงที่สุด (ร้อยละ 58.0) รองลงมา คือ กู้เงินจาก 3 แหล่ง (ร้อยละ 29.6) และเมื่อสอบถามเกษตรกรกลุ่มนี้

ถึงความสามารถในการชำระหนี้สิน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 69.1) มีปัญหาในการชำระหนี้สิน โดยแบ่งออกเป็น ร้อยละ 39.5 มีความยากลำบากในการชำระหนี้สิน และร้อยละ 29.6 ไม่สามารถชำระหนี้สินได้ ซึ่งการกู้เงินจากหลายแหล่งก็เป็นสาเหตุสำคัญในการทำให้เกิดการหมุนเวียนหนี้และไม่สามารถชำระหนี้สินได้ (มูลนิธิชีวิตไท, 2565)

6) เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเครียดจากการเป็นหนี้สิน

จากข้อมูลของมูลนิธิฯ ยังแสดงให้เห็นว่า การเป็นหนี้สินของเกษตรกร ทำให้เกิดผลกระทบต่อดัชนีเกษตรกรและครอบครัวหลายประการ โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60.9) ได้รับผลกระทบจากการเป็นหนี้สิน โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 79.5) มีความเครียดจากการมีหนี้สิน เกษตรกรร้อยละ 48.7 มีความเสี่ยงต่อการสูญเสียทรัพย์สิน / ที่ดินทำกิน และมีเกษตรกรร้อยละ 28.2 กำลังถูกดำเนินคดี

ส่วนที่ 2

ราก/สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรมีหนี้สิน

รากสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกษตรกรมีหนี้สินมีหลายประการ และเป็นราก/สาเหตุของการเป็นหนี้สินที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เป็นเสมือนลูกโซ่ หรืออาจกล่าวได้ว่า การเป็นหนี้สินเกิดจากหลายเหตุปัจจัยมาสนับสนุนกัน โดยสามารถแบ่งปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ ดังต่อไปนี้

1. เกษตรกรเป็นกลุ่มที่มีรายได้น้อยกว่าเส้นความยากจน

จากการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2563 แสดงให้เห็นชัดเจนว่า เกษตรกรเป็นกลุ่มคนที่มีคนจนสูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอาชีพอื่น และการกู้ยืมเงินไปเพื่อการลงทุนทางการเกษตรและใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรมีรายได้น้อยไม่เพียงพอต่อรายจ่าย เมื่อมีการกู้ยืมเงินส่วนหนึ่งจึงเป็นการกู้ยืมที่ไม่ได้ทำให้เกิดรายได้ (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,

2563) นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรกลุ่มยากจนมีหนี้สินสูงกว่า รายได้หลายสิบเท่า ซึ่งแน่นอนว่า ความยากจนเป็นรากของปัญหา การเกิดหนี้สินและยังเชื่อมโยงไปถึงความสามารถในการชำระหนี้คืน ซึ่งเกษตรกรที่ยากจนนี้มีปัญหาการชำระหนี้คืนสูงกว่าเกษตรกร ไม่จน (มูลนิธิสถาบันการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ, 2558)

2. รายได้ทางการเกษตรไม่เพียงพอต่อรายจ่าย

เมื่อพิจารณาสาเหตุสำคัญของการทำให้เกษตรกรเป็นหนี้สิน พบว่า ปัจจัยด้านรายได้จากภาคการเกษตรไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ที่มี ถึงแม้จะมีความพยายามส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชแบบ ผสมผสานก็ตาม พบว่า เกษตรกรยังมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวอยู่มาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสภาพพื้นที่ทางการเกษตรไม่มีความเหมาะสม ในการปลูกพืช นอกจากนี้ยัง พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงขายผลผลิตทางการเกษตร ทันทีหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต (เช่น การขายข้าวเปลือก หรือ พืชผักผลไม้) ซึ่งลักษณะการ ขายผลผลิตทางการเกษตร รูปแบบนี้ ทำให้ไม่เกิดการ เพิ่มมูลค่าของผลผลิต รวมทั้ง เป็นการขายผ่านระบบพ่อค้า

คนกลางที่เกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรอง หรือไม่สามารถกำหนดราคา เองได้ (มูลนิธิชีวิตไท, 2561-5)

สาเหตุดังกล่าวนี้ จึงทำให้เกษตรกรมีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่า ใช้จ่ายที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่สินค้าอุปโภค บริโภคมีราคาสูงขึ้นตามราคาน้ำมันโลก และเมื่อราคาน้ำมันโลก ขยับตัวลดลงก็ไม่สามารถทำให้ราคาสินค้าอุปโภคบริโภคปรับตัว ลดลงได้ รวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่นๆ ในครัวเรือน เช่น ค่าเล่าเรียนบุตร หลาน เป็นต้น

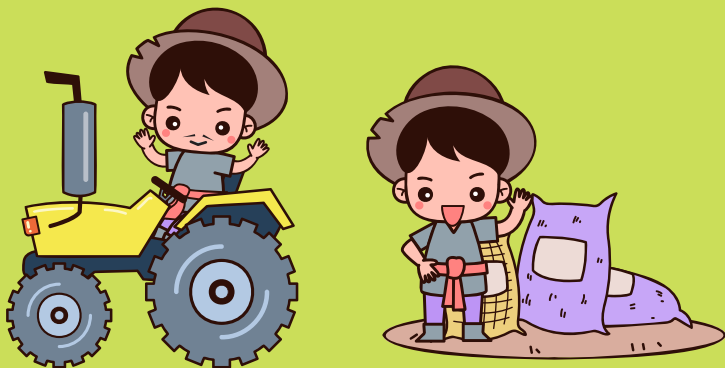
และเมื่อเกิดคำถามว่า หากอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ทำให้ มีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายแล้ว ทำไมเกษตรกรจึงไม่เปลี่ยนไป ประกอบอาชีพอื่น ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิง คุณภาพพบชัดเจนว่า เกษตรกรมีแนวโน้มเป็นเกษตรกรสูงวัย ซึ่งมี ประสบการณ์การประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาไกลๆ กับอายุของ ดน การที่จะทำให้หันไปประกอบอาชีพอื่นจึงไม่ใช่เรื่องที่สามารถ ดำเนินงานได้ทันที ทั้งต้องเพิ่มเติมเรื่องความรู้ ทักษะ/ฝีมือใน การประกอบอาชีพอื่นๆ เป็นต้น

3. ความรู้ ทักษะคิของเกษตรกรและสมาชิกครอบครัว

นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยด้านความรู้ ทักษะคิของเกษตรกร และสมาชิกครอบครัวยังมีผลต่อการเป็นหนี้และเชื่อมโยงไปถึงความสามารถในการชำระหนี้ ไม่ว่าจะเป็นทัศนคติ/ค่านิยมในการใช้ชีวิตของเกษตรกรที่เปลี่ยนไปมากจากอดีตอันเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาประเทศไปสู่ระบบอุตสาหกรรม นอกจากนี้ความรู้/ทัศนคติทางการเงินและการบริหารจัดการความเสี่ยงทางการเงิน ถือเป็นปัจจัยระดับบุคคลที่มีความสำคัญต่อการก่อหนี้สิน หากเกษตรกรมีความรู้ทางการเงินที่ดี จะมีแนวโน้มของการไม่ก่อหนี้สินเพิ่มเติม และในทางตรงกันข้ามความรู้ทางการเงินที่ดีจะทำให้เกิดพฤติกรรมการออมเงินไว้ในยามฉุกเฉินหรือยามวิกฤติ (สถาบันพัฒนาวิจิัยเพื่อการพัฒนาประเทศ, 2558, ัญญพัทธ์ วัฒนจิรพันธุ์ และ จงจิตร ลืออนรัมย์, 2564) ซึ่งจากการดำเนินงานของมูลนิธิฯ ที่ผ่านมาพบว่า เกษตรกรขาดความรู้และทักษะในการบริหารจัดการ

ทางการเงิน รวมไปถึงไม่สามารถจัดการสถานการณ์การเงินในการชำระหนี้และค่าใช้จ่ายออกจากกันได้อย่างชัดเจน ทำให้มีปัญหาในการชำระหนี้สิน หรือมีพฤติกรรมก่อหนี้เพิ่ม นอกจากนี้ยังพบว่า มุมมอง/ทัศนคติต่อการชำระหนี้ คือ การเพิ่มรายได้ให้มากจึงจะเพียงพอต่อการชำระหนี้และใช้จ่าย และการจะมีเงินออมต้องเป็นเงินที่เหลือจากค่าใช้จ่ายแล้ว ซึ่งวิธีคิดเช่นนี้จึงส่งผลต่อการมีเงินออมและความสามารถในการชำระหนี้ด้วยเช่นกัน (มูลนิธิชีวิตไท, 2561-5)

ความรู้/ ทัศนคติทางการเงินเกษตรและการบริหารจัดการความเสี่ยงในการผลิต เป็นอีกปัจจัยสำคัญหนึ่งที่พบว่า มีผลต่อการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ โดยจากการดำเนินงานของมูลนิธิฯ ที่ผ่านมา พบว่า เกษตรกรมีมุมมอง/ทัศนคติต่อการเกษตรที่มีผลต่อการเป็นหนี้และการชำระหนี้หลายประการ

อาทิ มุมมอง/ทัศนคติต่ออาชีพเกษตรกรรมว่าเป็นอาชีพที่ด้อยค่า เป็นอาชีพของคนจน มีรายได้น้อย และมีความลำบาก ด้วยมุมมอง/ทัศนคติเช่นนี้ ทำให้เกษตรกรไม่ส่งเสริมให้ลูกหลานประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรือปิดบังการเป็นหนี้สินของตนต่อบุตรหลาน ซึ่งทำให้บางครั้งเกษตรกรไม่สามารถหาทางออกในการแก้ไขปัญหาหนี้สินได้ด้วยตัวเอง เป็นต้น

4. นโยบายของรัฐและกองทุนกู้ยืม

นโยบายช่วยเหลือ / สนับสนุนด้านการเงินแบบไม่ยั่งยืน และเป็นนโยบายแก้ปัญหาระยะสั้น ซึ่งมีผลทำให้เกิดภาระหนี้สิน ซึ่งมีการดำเนินงานแบบไม่ต่อเนื่อง ขาดความรู้ในการแก้ไขปัญหา ขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม และทำให้เกษตรกรขาดความพยายามและเกิดภาวะการพึ่งพา นอกจากนี้นโยบายการปล่อยสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำให้กับเกษตรกรโดยขาดการประเมินศักยภาพในการชำระหนี้ รวมทั้งนโยบายการพักชำระหนี้ที่พบว่า ยังคงต้องจ่ายดอกเบี้ยไปเรื่อยๆ โดยที่ในภาวะปกติเกษตรกรก็จ่ายได้เพียงดอกเบี้ยอยู่แล้ว (ธัญญพัทธ์ วัฒนจิรพันธุ์ และ จงจิต ลีอ่อนรัมย์, 2564, พิสิทธิ์ โบว์สุวรรณ, ภคมน โภคะธีรกุล, วรสิทธิ์ เจริญพุ่ม และ เขาวฤทธิ์ เขาว์แสงรัตน์, 2022, มุลนิธิกรวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2558) นอกจากนี้ยังพบว่า นโยบายของรัฐยังขาดการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรให้มีความเข้มแข็งในด้านต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาแบบยั่งยืน (มูลนิธิกรวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2558, มุลนิธิชีวิตไท, 2558)

ส่วนที่ 3

โมเดลการแก้ไขปัญหาหนี้สินชาวนาแบบครบวงจร

การจัดทำโมเดลการแก้ไขปัญหาหนี้สินชาวนาแบบครบวงจรสามารถนำมาเป็นต้นแบบหรือเป็นตัวอย่างให้กับชาวนาและเกษตรกรที่ยังมองหาหนทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของตนเองได้ง่ายและมีความเป็นไปได้ โดยสามารถจำแนกได้ 5 โมเดลหลักๆ ดังต่อไปนี้

โมเดลที่ 1: หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานคิดและประยุกต์สู่การปฏิบัติเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีคิดและระบบการผลิตเพื่อแก้หนี้สิน

โมเดลแรกเป็นโมเดลที่ชาวนาและเกษตรกรที่สามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินได้ด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาประยุกต์สู่การปฏิบัติเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีคิดและระบบการผลิตทางการเกษตรเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สิน

“

3 ห่วง → พอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน, 2 เงื่อนไข → ความรู้ และ คุณธรรม บันได 9 ขั้น สู่ความพอเพียง → พอกิน พอใช้ พออยู่ พอ รมเย็น ทำบุญ ทำทาน เก็บไว้เมื่อขาด ค้าขาย และเครือข่าย

”

จุดเริ่มต้นสำคัญในการแก้ไขปัญหานี้สิน คือ การทำให้ เกษตรกรได้คิดและค้นหาสาเหตุของการเป็นหนี้สิน โดยใช้วิธี การตั้งคำถามเพื่อชวนคุยชวนคิดและใช้กระบวนการกลุ่ม เพื่อ ช่วยทบทวนและแลกเปลี่ยนถึงราก / เหตุแห่งหนี้ที่แท้จริง รวม ทั้งสามารถใช้การทำบัญชีครัวเรือน (รายรับ-รายจ่าย) มาเป็น

“

ให้ฝึกทำบัญชีครัวเรือนจนติดเป็นนิสัย จะช่วยให้ติดตาม / ตรวจสอบการใช้จ่ายเงินให้มีความสัมพันธ์กับรายได้ และตัดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป

”

เครื่องมือในการทำให้เห็นถึงรายจ่ายที่จำเป็นและรายจ่ายที่ต้องการ เพื่อนำไปสู่การตัดรายจ่ายที่ต้องการหรือรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออก ฝึกทำจนเป็นนิสัย จะนำไปสู่การติดตาม / ตรวจสอบการใช้จ่ายเงินให้มีความสัมพันธ์กับรายได้ ซึ่งจากโมเดลนี้ เกษตรกรพบว่า เหตุแห่งการเป็นหนี้ที่แท้จริงมาจาก 4 สาเหตุหลัก ได้แก่

สาเหตุที่มาจากการทำนา ประกอบด้วย 1) **ทุนในการทำนา** เป็นทุนที่ได้มาจากการกู้ยืมที่มีดอกเบี้ย บวกกับเงินที่กู้ยืมไม่ได้นำมาลงทุนในการทำนาเพียงอย่างเดียวแต่นำมาเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน 2) **ต้นทุนในการทำนาสูงเกินความจำเป็น** ซึ่งนอกจากจะ

เกิดราคาปุ๋ยเคมี หรือยากำจัดศัตรูพืช/โรคพืชโรคแมลงจะมีราคาแพงแล้ว สาเหตุของการเพิ่มต้นทุนในการทำนา เกิดจากเกษตรกรไม่มีความรู้ อาทิ ใช้ปุ๋ยเคมีในปริมาณที่มากเพื่อคาดหวังว่าจะได้ผลผลิตจำนวนมาก หรือใช้ตามเพื่อนเกษตรกรและตามเคยชิน รวมถึงใช้ยากำจัดโรคพืช/โรคแมลง/กำจัดศัตรูพืชตามคำแนะนำของร้านขายยา ซึ่งอาจไม่ตรงกับโรคที่เป็น นอกจากนี้เกษตรกรมักขายข้าวเปลือกในแต่ละฤดูกาลผลิตจนหมด ทำให้ต้องซื้อพันธุ์ข้าวทุกครั้ง 3) **ภัยพิบัติ** (น้ำท่วม ภัยแล้ง การระบาดของโรคพืช/โรคแมลง) ซึ่งภัยพิบัติเป็นสิ่งที่ยากในการควบคุม ทำให้เกษตรกรพบกับความเสียหายของผลผลิตและขาดทุน 4) **สุขภาพ** เนื่องจากเป็นเกษตรกรที่ใช้สารเคมีในระบบการผลิตอย่างต่อเนื่อง มักจะได้รับผลกระทบกับสุขภาพโดยรวม ไม่สามารถทำนาได้ ทำให้เพิ่มต้นทุนด้านการจ้างแรงงาน

เมื่อทราบสาเหตุของการเป็นหนี้แล้ว ก่อนที่เกษตรกรจะเริ่มคิดหาแนวทางการแก้ไขปัญหาก็จะต้องตั้งใจหรือตั้งเป้าหมายในการแก้หนี้สินก่อน ซึ่งเป้าหมายสำคัญที่นำไปสู่ความสามารถในการแก้ไขปัญหานี้สินได้หรือสามารถปลดหนี้สินทั้งหมดได้ในที่สุดคือ **ต้องไม่เพิ่มหนี้** ซึ่งการไม่กู้เงินเพิ่มจะทำให้เกษตรกรสามารถหาแนวทางการแก้ไขและวางแผนการชำระหนี้ได้แม่นยำบนจำนวนหนี้ที่มีอยู่

“

การตั้งเป้าหมายในการปลดหนี้ คือ **“การไม่เพิ่มหนี้ หรือ ไม่กู้เพิ่ม”** จะทำให้สามารถบริหารจัดการใช้หนี้ได้แม่นยำจากหนี้ก้อนเดิม

”

หลังจากนั้นเกษตรกรจะหาแนวทางการชำระหนี้ ซึ่งต้องพิจารณาตามสาเหตุของการเป็นหนี้และเป็นสาเหตุที่สามารถแก้ไขได้ด้วยตัวเองทันทีภายใต้ต้นทุน/ทรัพยากรที่เกษตรกรมีอยู่ การลดต้นทุนการผลิตในการทำนาและการสร้างภูมิคุ้มกันจากการเกิดภัยพิบัติเป็นสองสาเหตุหลักที่เกษตรกรสามารถดำเนินการได้ด้วยตัวเองทันที และจะส่งผลให้เกิดการแก้ไขในเรื่องทุนในการทำนาและทำให้มีสุขภาพดีขึ้นได้ในที่สุด

เมื่อทราบสาเหตุ / รากของปัญหานี้สินแล้ว ให้เลือกแก้ปัญหาที่สามารถดำเนินการได้ด้วยตัวเองทันที ภายใต้ต้นทุน/ทรัพยากรที่เกษตรกรมีอยู่

เมื่อพิจารณา**ต้นทุนการผลิต**ในการทำนาที่สูงเกินจำเป็นนั้น ราคาปุ๋ยเคมี/ยากำจัดโรคพืช/โรคแมลงที่แพงอย่างควบคุมไม่ได้ อาจไม่ใช่สาเหตุหลักของการเพิ่มต้นทุนการผลิตโดยไม่จำเป็น แต่กลับพบว่า เกษตรกรไม่มีความรู้ในการทำนาหลายอย่าง การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองหรือการหาความรู้จากการไปเข้าอบรมต่างๆ เพิ่มเติม อาทิ หลักการใช้ปุ๋ยเคมีที่ถูกต้องเหมาะสมในแต่ละช่วงของระยะการเติบโตของข้าว การทำและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การทำน้ำหมัก จุลินทรีย์ต่างๆ จากวัตถุดิบที่มีอยู่ การใช้สมุนไพรกำจัดโรคพืช/โรคแมลง การเพิ่มผลผลิต และการเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ในการเพาะปลูก เป็นต้น (เงื่อนไขแรก “ความรู้/ความรอบรู้ ตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”) **เมื่อมีความรู้แล้วต้องลงมือทำ** เพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตข้าวในการลดต้นทุนที่ไม่จำเป็น โดย

ระยะแรกของการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ควรแบ่งพื้นที่นาบางส่วนเพื่อทดลองและเรียนรู้จนกว่าจะเห็นผลดีเป็นที่พอใจ ในขณะที่พื้นที่นาที่เหลือให้ใช้วิธีการผลิตปกติ เพื่อเปรียบเทียบผลผลิตที่ได้รับ (3 ห่วง คือ พอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกัน ตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง)

การลดต้นทุนการผลิต = การมีรายได้เพิ่มหรือมีเงินออม → นำไปสู่การลงทุนโดยไม่ต้องกู้ยืม การลดต้นทุนการผลิต = การลด ละ เลิก ใช้สารเคมีในระบบการผลิต → การมีสุขภาพดี และมีผลผลิตปลอดภัย

เมื่อพิจารณาถึงการเกิด**ภัยพิบัติ**ที่ไม่สามารถควบคุมได้ แต่สามารถแก้ไขได้ด้วยการสร้าง**ภูมิคุ้มกัน** (3 ห่วง คือ พอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกัน ตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง) ด้วยการต่อยอดและหรือขยายผลทางการเกษตรแบบเดิม ซึ่งสามารถดำเนินการได้หลากหลายวิธี ได้แก่ **1) การทำนาแบบเดิม**เกษตรกรมักจะสิ้นสุดการผลิตที่การขายข้าวเปลือกให้เริ่มปรับเปลี่ยนมาเป็นการแบ่งข้าวเปลือกไว้สีเพื่อบริโภคในครัวเรือน และถ้าเหลือจากการบริโภคให้แบ่งปัน และจำหน่าย **2) ปลูกพืชหลังฤดูทำนา**ให้มีความหลากหลาย/ผสมผสาน เช่น ปลูกพืชตามฤดูกาล ปลูกพืชท้องถิ่น และสามารถขยายสู่พืชนอกท้องถิ่นได้ และนอกจากการเพาะปลูกไว้เพื่อบริโภคแล้ว ให้เริ่มแบ่งปันให้กับญาติมิตร/เพื่อนบ้าน (ตามหลักบันได 9 ขั้นสู่ความพอเพียง) ซึ่งการแบ่งปันจะทำให้เกิดการบอกต่อและนำมาสู่ความ

สามารถในการจำหน่ายได้โดยเฉพาะหากเป็นผลผลิต / ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและปลอดภัยจากสารเคมี **3) ต่อเนื่องจากการทำนาลดต้นทุน** เกษตรกรสามารถใช้สมุนไพรในการจัดการกับโรคพืช / โรคแมลง ซึ่งทำให้เกิดการปลูกพืชสมุนไพร และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลายทั้งบริโภคเป็นยาและการรักษาโรค ซึ่งในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 เกษตรกรที่อยู่ในโมเดลนี้มีรายได้จากการขายสมุนไพรฟ้าทะลายโจร ซึ่งปลูกไว้ใช้ในกระบวนการเพาะปลูกข้าว

“หลักคิดในการดำเนินการเพื่อต่อยอด / ขยายผลจากการเกษตรแบบเดิมมีหลักการง่ายๆ ได้แก่ **1) ต้องมีความรู้ด้านเกษตรอย่างถ่องแท้**จะทำให้สามารถมองเห็นแนวทางการต่อยอดและหรือขยายผลจากระบบการเกษตรแบบเดิมได้ เช่น การเพาะปลูกข้าวต้องมีความรู้ตั้งแต่การเตรียมดินไปจนถึงการเก็บเกี่ยว และต่อยอดไปจนถึงการแปรรูปและจัดจำหน่าย **2) รู้จักตั้งคำถาม** เช่น สมัยก่อนๆ หลังฤดูผลิตข้าวสิ้นสุดลงชาวนาทำอะไร ซึ่งก็พบว่า ชาวนาจะเผาถ่านขาย หลังจากนั้นให้ตั้งคำถามว่า เผาถ่านแล้วทำอะไร ก็หาความรู้ต่อว่านอกจากได้ถ่านแล้วยังได้น้ำส้มควันไม้ แล้วทำอะไรถึงจะได้น้ำส้มควันไม้ แล้วน้ำส้มควันไม้มีประโยชน์อย่างไร เป็นต้น หรือถ้าปลูกพริกให้ตั้งคำถามต่อว่า นอกจากได้พริกสดไว้ปรุงอาหารแล้ว ขายพริกสดได้มั๊ย ขายให้ใคร หรือถ้าพริกสดเหลือจากการขายสามารถทำอะไรต่อได้ เช่น นำเมล็ดมาเพาะต้นกล้าและขายได้ หรือนำไปตากแห้งแล้วขายเป็นพริกแห้งได้ เป็นต้น **3) ต้องจัดบันทึกไว้ทุกขั้นตอน** และนำสิ่งที่จัดบันทึกไว้มาวิเคราะห์ เพื่อเรียนรู้ว่าสิ่งที่ได้ทำไปนั้นบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ เพื่อจะนำไปแก้ไขปรับปรุงจนกว่าจะได้ผลตามที่ต้องการ ”

นอกจากการแก้ไขปัญหานี้สินด้วยการปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรแบบเดิมมาเป็นการต่อยอดและหรือขยายผลเป็นการเกษตรแบบครบวงจรแล้ว คงยังไม่สามารถปลดหนี้ได้หากเกษตรกรยังไม่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญในการทำให้รายจ่ายมากกว่ารายรับ อาทิ เลิกดื่มสุรา เลิกสูบบุหรี่ รวมทั้งตัดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือยหรือรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป

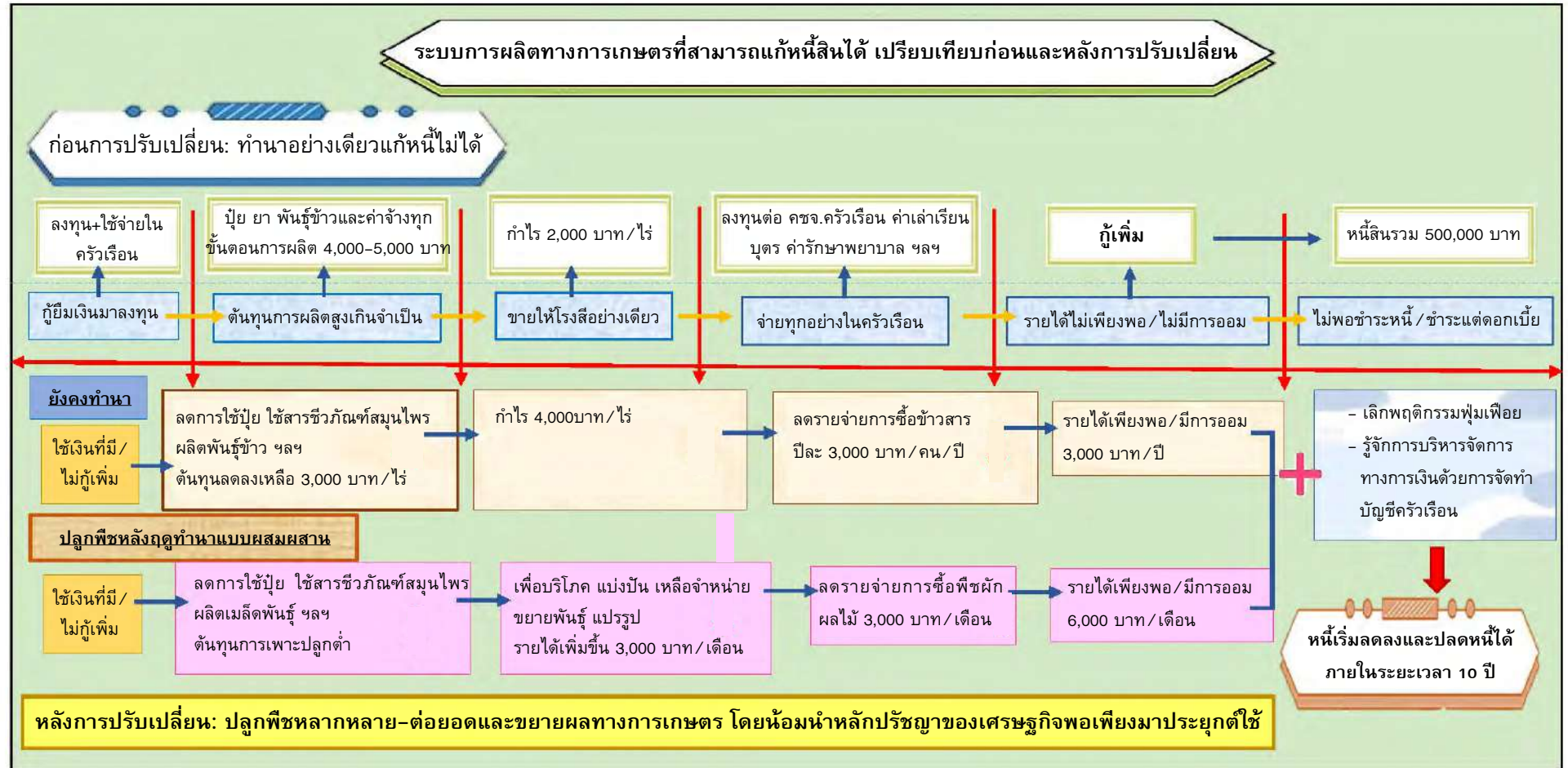
เมื่อเกษตรกรได้ลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหานี้สินของตนเองตามสาเหตุของปัญหาที่สามารถแก้ได้ด้วยตัวเองแล้ว ให้เกษตรกรเรียนรู้จากสิ่งที่ได้รับการลงมือปฏิบัติ ซึ่งมีความสำคัญมาก เมื่อสิ้นสุดแต่ละปีให้เกษตรกรประเมินว่าหนี้สินลดลงหรือไม่ อย่างไร และเพราะเหตุใด และจะปรับปรุงแก้ไขอย่างไร ซึ่งจะนำไปสู่การลงมือปฏิบัติใหม่ในวิธีการใหม่หรือวิธีการเดิมแต่ปรับปรุงแก้ไขจุดที่ยังไม่สามารถดำเนินการได้จนกว่าจะถึงจุดที่เกษตรกรพอใจในการแก้ไขปัญหานี้สินของตนเอง (แผนภาพที่ 1 และแผนภาพที่ 2)

แผนภาพที่ 1 น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็น
ฐานคิดและประยุกต์สู่การปฏิบัติเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีคิดและระบบ
การผลิตเพื่อแก้หนี้สิน

แผนภาพที่ 2 การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตทางการเกษตรที่สามารถแก้หนี้สินได้ เปรียบเทียบก่อนและหลังการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต

โมเดลที่ 2: ปรับเปลี่ยน ต่อยอด และขยายผล จากระบบ เกษตรแบบเดิมสู่ระบบเกษตรที่เหมาะสมตามยุคสมัย

โมเดลการแก้หนี้สินที่ 2 นี้ มีความคล้ายคลึงกับโมเดลที่ 1 เนื่องจากการปรับเปลี่ยน ต่อยอด / ขยายผลจากระบบการเกษตรแบบเดิมให้มีความหลากหลายและเหมาะสมกับยุคสมัย และที่สำคัญเป็นการอุดช่องว่างของปัญหาซ้ำซากในภาคการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านทุนการผลิตที่สูง ราคาผลผลิตตกต่ำ เกษตรกรไม่สามารถต่อราคาสินค้าทางการเกษตรได้ เป็นต้น ซึ่งโมเดลที่ 2 นี้มีฐานคิดในการทำการเกษตรไม่แตกต่างจากโมเดลที่ 1 มากนัก แต่จะมีความโดดเด่น ในเรื่องการได้รับการรับรองมาตรฐานและนำไปสู่การมีช่องทางการตลาดที่ใหญ่มากขึ้น

เมื่อเกษตรกรได้ผ่านกระบวนการคิดและวิเคราะห์แล้วว่าสาเหตุที่เป็นหนี้ของตนเองเกิดจากการกู้ยืมมาเพื่อซื้อที่ดินในการทำกินเพิ่มซึ่งเป็นปัญหาหนี้สินที่ไม่ได้มีความซับซ้อน แต่สิ่ง

ที่เกษตรกรในโมเดลนี้ต้องคิดและวิเคราะห์ให้แตกผลึกให้ได้ว่า วิธีการทำการเกษตรแบบเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นพ่อรุ่นแม่นั้น จะทำให้มีรายได้เพียงพอต่อการใช้นี้คืนได้หรือไม่ ซึ่งการตั้งคำถามนี้นำไปสู่การขบคิดถึงแนวทางการทำการเกษตรที่แตกต่างจากวิธีการเดิมๆ จากรุ่นพ่อแม่

“

หนี้สินเกิดจากการกู้ยืมมาเพื่อซื้อที่ดินทำกินเพิ่ม สิ่งที่ต้องคิดและวิเคราะห์ให้แตกผลึกมากกว่า คือ จะทำการเกษตรอย่างไรให้มีรายได้เพียงพอต่อการใช้นี้คืนได้

”

สถานการณ์การทำนาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นพ่อแม่ นั้นเป็นการทำนาที่พึ่งพาสารเคมีในระบบการผลิต (ปุ๋ยเคมี ยากำจัดโรคพืช / โรคแมลง ยาฆ่าหญ้า) และสิ้นสุดกระบวนการทำนาที่การขายข้าวเปลือกให้กับโรงสี และนำรายได้ที่ได้รับจากการทำนามาจนเจือจรรวมซึ่งครอบคลุมรายจ่ายทุกๆ ด้าน ถือว่าการทำนาเป็นรายได้หลักของครอบครัว แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันหากมีรายได้จากการทำนาเพียงช่องทางเดียว แน่แน่นอนว่าจะไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและอาจก่อให้เกิดภาระหนี้สินตามมาในที่สุด เพราะการทำนาในอดีตกับปัจจุบันมีความแตกต่างกันในเรื่องของต้นทุนอยู่มาก ดังนั้นเพื่อให้มีรายได้เพียงพอต่อการชำระหนี้ได้ จึงต้องมีทั้งการปรับเปลี่ยน ต่อยอด และขยายผลจากการเกษตรแบบเดิมสู่การเกษตรที่เหมาะสมกับยุคสมัย

การลดต้นทุนในการทำนา เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเพื่อลดต้นทุนที่เกินจำเป็นออกไป โดยแบ่งพื้นที่ที่จะเป็นการทดลองทำนาเพื่อลดต้นทุน อาทิ มีการตรวจวิเคราะห์ดินและไม่เผาตอซัง ไม่ใช้ยากำจัดหญ้าแต่ใช้การควบคุมปริมาณน้ำ มีการใช้สารชีวภัณฑ์กำจัดโรคพืช / โรคแมลงและฉีดพ่นเฉพาะบริเวณที่มีปัญหาและรัศมีรอบๆ ไม่ต้องฉีดพ่นทั้งหมด และเก็บเมล็ดพันธุ์ เป็นต้น ซึ่งการทำแปลงทดลองเพื่อไว้สำหรับบริโภคและจำหน่ายเมื่อเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนนั้น จะเป็นการลดความเสี่ยงหากเกิดการเสียหาย

ซึ่งนอกจากการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเพื่อลดต้นทุนที่ไม่จำเป็นลงแล้ว การต่อยอด/ขยายผลจากการผลิตแบบเดิมที่ขายข้าวเปลือกให้กับโรงสีเพียงอย่างเดียว ให้แบ่งส่วนหนึ่งไว้สืบริโภคในครัวเรือน นอกจากจะมีผลผลิตที่ปลอดภัยแล้วยังเป็นการลดรายจ่ายในครัวเรือนได้อีกด้วย และเมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วค่อยนำออกมาจำหน่ายให้กับคนในชุมชน รวมทั้งสามารถขายตรงให้กับ

บริษัทที่มีออเดอร์ประจำอยู่แล้ว ซึ่งเป็นช่องทางการตลาดรูปแบบใหม่ที่เกษตรกรในโมเดลนี้สามารถติดต่อได้ด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นช่องทางที่ทำให้เกิดรายได้แน่นอน แต่อย่างไรก็ตามช่องทางการตลาดนี้จะไม่มีความไม่แน่นอนในบางสถานการณ์ อาทิ สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ผ่านมา ที่บริษัทปิดรับออเดอร์ชั่วคราว ซึ่งเป็นจุดสำคัญที่เกษตรกรต้องพึงระวังไม่ผูกขาดกับช่องทางการตลาดรูปแบบเดียว

“ ขยายข้าวเปลือกให้โรงสีอย่างเดียวไม่เพียงพอ ให้แบ่งข้าวส่วนหนึ่งไว้สืบริโภคในครัวเรือน อีกส่วนหนึ่งจำหน่ายให้กับคนในชุมชน และเพิ่มช่องทางการตลาดอื่นๆ ตามถนัด เช่น ขายตรงให้กับบริษัทตามออเดอร์ ”

นอกจากนี้แล้ว การเพาะปลูกพืชผักและได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่เกษตรกรในโมเดลนี้เลือกดำเนินการ เพื่อให้เกิดรายได้รายวัน แทนที่การเกิดรายได้ตามฤดูกาลหากเพาะปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะปลูกผักตามรายการสั่งซื้อล่วงหน้าและขายตรงให้กับบริษัท ซึ่งถือว่าเป็นรายได้ที่แน่นอนและจะผลิตตามจำนวนการสั่งซื้อ แต่อย่างไรก็ตาม

เกษตรกรในโมเดลนี้ยังมีช่องทางการจัดจำหน่ายพืชผักให้กับคนในชุมชน และที่สำคัญยังมีไว้เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน ซึ่งเมื่อเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ถึงแม้จะได้รับผลกระทบบ้างจากการหยุดสั่งออเดอร์ชั่วคราว แต่อย่างน้อยก็มีพืชผักไว้บริโภคในครัวเรือน

สิ่งสำคัญที่ได้รับจากการเพาะปลูกพืชผักไว้เพื่อการบริโภคและจัดจำหน่ายในช่องทางต่างๆ นั้น นอกจากจะทำให้เกิดการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนแล้ว ยังทำให้มีการแบ่งรายได้ไปลงทุนทำนาโดยไม่ต้องกู้ยืม

“ให้แบ่งรายได้จากการปลูกผักมาลงทุนในการทำนาโดยไม่ต้องกู้ยืม เพราะการทำนาไม่จำเป็นต้องใช้เงินก่อนลงทุนทีเดียว สามารถทยอยทำในแต่ละขั้นตอนได้”

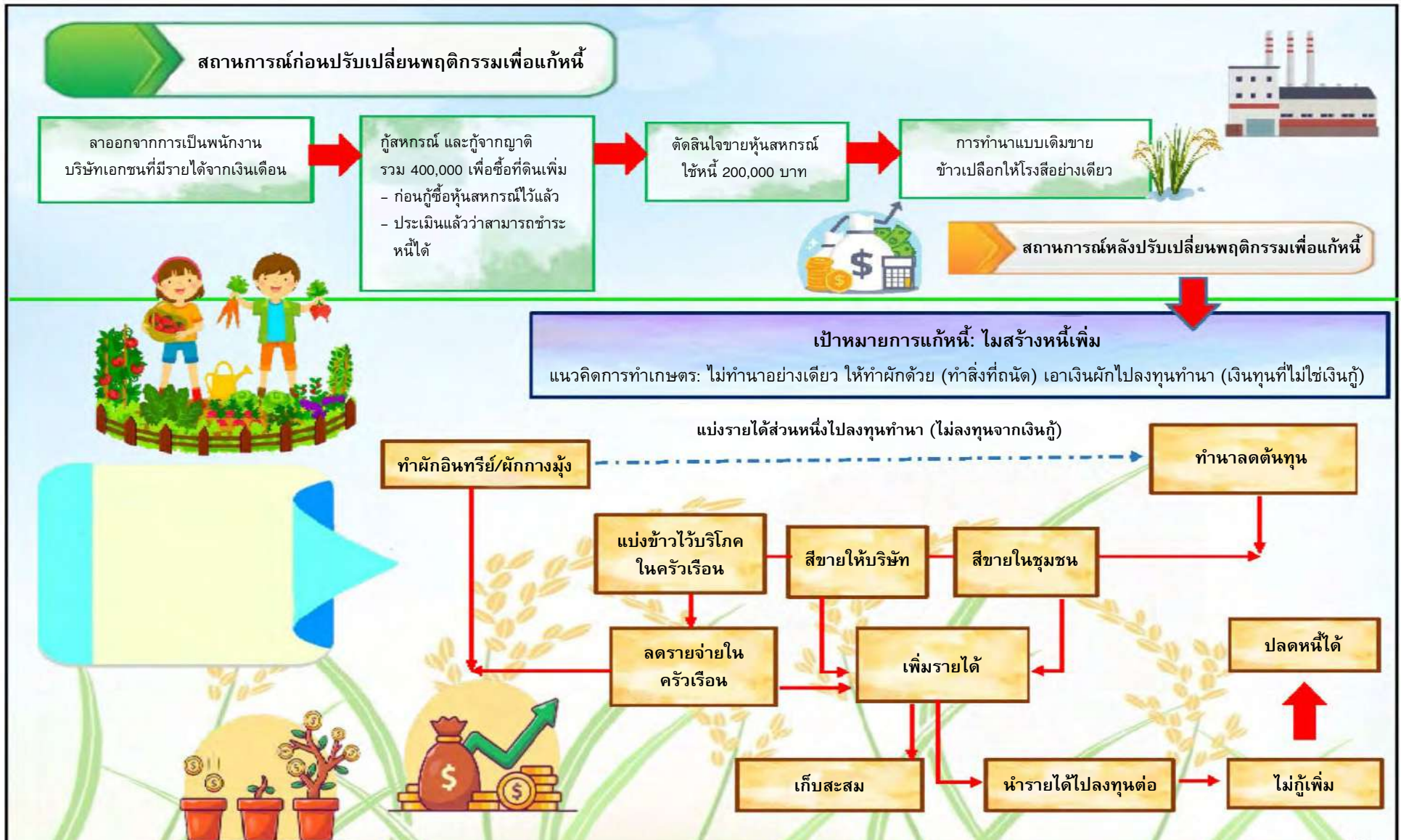
นอกจากการปรับเปลี่ยน ต่อยอด และขยายผลจากระบบการเกษตรแบบเดิมที่สามารถลดรายจ่ายและสร้างรายได้ค่อนข้างดีแล้ว สิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการบริหารจัดการหนี้และการประเมินความสามารถในการชำระหนี้คืนได้ก่อนการกู้ยืม เป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการนำไปสู่การปลดหนี้ได้

“ ก่อนกู้เงินได้ประเมินแล้วว่าหากมีเหตุให้ไม่สามารถชำระหนี้คืนได้ ก็ยังมีหุ้นในสหกรณ์ที่สามารถขายและชำระหนี้ได้หมด.....และในที่สุดก็ได้ขายหุ้นคืนให้สหกรณ์เพื่อปลดหนี้ก่อนที่กู้จากสหกรณ์ เนื่องจากต้องเสียดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 9 ในขณะที่เมื่อสิ้นปีจะได้คืนเพียงร้อยละ 7 ทำให้เห็นว่าขาดทุนไปถึงร้อยละ 2 ”

นอกจากนี้ยังพบว่า การดำเนินการเพื่อแก้หนี้สินภายใต้การปรับเปลี่ยน ต่อยอด และขยายผลทางการเกษตรนี้ เป็นการรวมกลุ่มของญาติพี่น้อง เพื่อสร้างพลังใจและแรงบันดาลใจในการดำเนินการผลิตและการแก้ปัญหาหนี้สิน (แผนภาพที่ 3)

แผนภาพที่ 3 ปรับเปลี่ยน ต่อยอด และขยายผลจากระบบเกษตรแบบเดิมสู่ระบบเกษตรที่เหมาะสมตามยุคสมัย

โมเดลที่ 3: เน้นการลดรายจ่ายครัวเรือนเพื่อปลดหนี้

โมเดลที่ 3 นี้มีจุดเน้นเรื่องการลดรายจ่ายครัวเรือนและนำไปสู่การปลดหนี้ได้ในที่สุด แต่อย่างไรก็ตามในโมเดลนี้นอกจากการลดรายจ่ายครัวเรือนแล้ว ยังมีการสร้างรายได้เพิ่ม และการออมเงินเพื่อนำไปชำระหนี้คืนร่วมด้วย

จากแผนภาพที่ 4 จะเห็นได้ว่า สถานการณ์ก่อนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อแก้หนี้ เกษตรกรในโมเดลนี้มีรายได้ทางเดียวจากการทำไร่อ้อยบนพื้นที่ 4 ไร่ และมีนายทุนเป็นผู้ลงทุนให้ทั้งหมด เปรียบเสมือนการรับจ้างทำ เมื่อหักเงินลงทุนทั้งหมดคืนให้นายทุนแล้วจะเหลือกำไรฤดูกาลผลิตละ ประมาณ 20,000 บาท โดยระยะเวลา 1 ปี ทำได้ 3 ฤดูกาลผลิต ซึ่งจะทำให้มีรายได้รวมเพียงปีละ 60,000 บาทหรืออาจน้อยกว่านี้ ซึ่งแน่นอนว่าไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายทุกอย่างที่เกิดขึ้นในครัวเรือน

ด้วยเหตุนี้เองจึงได้กู้ยืมหนี้ในระบบในจำนวน 40,000 บาท และไม่ได้ใช้คืน เมื่อเวลาผ่านไป 2 ปี ทำให้หนี้เพิ่มขึ้นเป็น 200,000 บาท ยิ่งเป็นจำนวนหนี้ที่ทำให้เกษตรกรในโมเดลนี้เกิดความเครียด บวกกับต้องประสบกับปัญหาภายในครอบครัว ทำให้เคยคิดฆ่าตัวตายถึง 3 ครั้ง

เมื่อได้มีโอกาสเข้ากลุ่มที่มีกิจกรรมศึกษาธรรมชาติ (ตามความเชื่อและศรัทธา) ซึ่งต่อมาได้จดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และได้รับงบประมาณจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ให้ดำเนินงานส่งเสริมอาชีพให้กับสมาชิก เช่น การสอนทำนํ้ายาล้างจาน นํ้ายาเอนกประสงค์ แชมพูสระผม ครีมนวด เป็นต้น เมื่อระยะเริ่มต้นที่เข้าเป็นสมาชิกในกลุ่มและเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม โดยเฉพาะการศึกษาศรัทธา ทำให้ความเครียดลดลงและมีสติมากขึ้น เมื่อมีสติมากขึ้น จากการที่เคยเก็บปัญหานี้ไว้คนเดียว ได้เริ่มนำปัญหานี้สินมาปรึกษากับครอบครัว เพื่อค้นหาทางออกร่วมกัน

“

ปัญหานี้สินและปัญหาหลายอย่าง ทำให้เครียดและเคยคิดฆ่าตัวตาย พอเข้ากลุ่มได้ศึกษาศรัทธาแล้วมีสติมากขึ้น

”

“

เคยเก็บปัญหานี้สินไว้คนเดียว เมื่อจำนวนหนี้เพิ่มมากขึ้นและต้องการแก้ไขปัญหานี้ จึงได้นำปัญหามาปรึกษาครอบครัวเพื่อหาทางออกร่วมกัน

”

เกษตรกรในโมเดลนี้ตัดสินใจนำที่ดินบางส่วนขายให้กับสมาชิกในครอบครัว เพื่อนำเงินครึ่งหนึ่งไปชำระหนี้ที่มีดอกเบี๋ยสูงก่อน และได้เจรจากับเจ้าหนี้ยีกรายหนึ่งในการผ่อนชำระหนี้ส่วนที่เหลืออีกครึ่งหนึ่ง ถึงวิธีการผ่อนชำระหนี้เป็นระยะ ซึ่งหากช่วงเวลาไหนไม่สามารถผ่อนชำระได้ตามปกติ ก็จะเจรจากับเจ้าหนี้ย่อยสมทบให้เป็นสองเท่าในเดือนถัดไป

“ตัดสินใจขายที่ดินบางส่วนเพื่อนำไปปลดหนี้ที่มีดอกเบี๋ยสูงก่อน และเจรจากับวิธีการผ่อนชำระกับเจ้าหนี้ย่อยอื่น”

สำหรับการผ่อนชำระหนี้ก่อนที่เหลือในโมเดลนี้ เกษตรกรเน้นการลดรายจ่ายในครัวเรือนภายใต้แนวคิด “การลดรายจ่ายเท่ากับการมีรายได้เพิ่มและหรือมีเงินออม” “การมีสุขภาพดีถือว่าเป็นการออมรูปแบบหนึ่ง” ซึ่งเกษตรกรในโมเดลนี้ใช้การทำบัญชีครัวเรือนที่แสดงให้เห็นชัดเจนว่า รายจ่ายใดเป็นรายจ่ายที่ไม่จำเป็นให้ตัดออก หรือรายจ่ายใดเป็นรายจ่ายที่ตนเองมีความสามารถในการผลิตไว้ใช้เองได้บ้าง ซึ่งวิธีการลดรายจ่ายในครัวเรือนที่เกษตรกรเลือก คือ การทำผลิตภัณฑ์จำเป็นในครัวเรือนไว้ใช้เอง ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรได้รับความรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และมีกิจกรรมที่ได้รับงบประมาณจากกสศ. ที่มีการสอนให้ทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ ได้แก่ น้ำยาเอนกประสงค์ น้ำยาล้างจาน แชมพูสระผม ครีมนวด สบู่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้ปลูกผักรอบบริเวณบ้านไว้บริโภคในครัวเรือน รวมทั้งได้ตัดค่าใช้จ่ายที่

ไม่จำเป็นนอก ทำให้รายจ่ายในครัวเรือนลดลงครึ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นจุดที่เกษตรกรพึงพอใจและประเมินแล้วว่าอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถบริหารจัดการให้สมดุลกับรายได้และสามารถผ่อนชำระหนี้คืนได้

“การทำบัญชีครัวเรือนทำให้สามารถตัดค่าใช้จ่ายเกินจำเป็นออกได้ และเลือกทำผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนไว้ใช้เองเพื่อลดรายจ่าย และสามารถลดรายจ่ายได้จากเดือนละ 13,000 บาท เหลือ 6,000-7,000 บาท ซึ่งเป็นจุดที่สามารถบริหารจัดการให้สัมพันธ์กับรายได้และการชำระหนี้ได้”

นอกจากจุดเน้นสำคัญคือ การลดรายจ่ายในครัวเรือนแล้ว เกษตรกรในโมเดลนี้ยังทำงานหารายได้ทุกอย่างที่สามารถทำได้ เมื่อมีรายได้ก็จะบริหารจัดการรายได้ให้เป็นเงินออมไว้สำหรับการผ่อนชำระหนี้ในแต่ละเดือน จนในที่สุดแล้วเกษตรกรในโมเดลนี้สามารถปลดหนี้ก่อนที่เหลือได้ภายในระยะเวลา 4 ปี รวมทั้งมีสุขภาพที่ดีขึ้นจากการปลูกพืชผักไว้บริโภคและไม่เครียดกับปัญหาหนี้สิน (แผนภาพที่ 4)

“สามารถปลดหนี้ได้ภายในระยะเวลา 4 ปี และยังมีสุขภาพที่ดีขึ้นมากจากการปลูกผักไว้บริโภค แทนที่การซื้อผักในตลาด”

แผนภาพที่ 4 เน้นการลดรายจ่ายครัวเรือนเพื่อปลดหนี้

สถานการณ์ก่อนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อแก้หนี้

ทำไร่ข้าวโพด 4 ไร่ มีนายทุนลงทุนให้
มีเงินเหลือหลังหักทุนแล้ว 60,000 บาทหรือน้อยกว่า/ปี

มีรายได้ทางเดียวไม่เพียงพอ
ต่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

กู้ยืมหนี้ในระบบ 40,000 บาท เมื่อเวลา
ผ่านไป 5 ปี ทำให้หนี้เพิ่มเป็น 200,000 บาท

ไม่สามารถชำระ
หนี้คืนได้

เครียด และเคยคิด
ฆ่าตัวตาย

สถานการณ์หลังปรับเปลี่ยน พฤติกรรมเพื่อแก้หนี้

เป้าหมายการแก้หนี้: ไม่กู้เพิ่ม
แนวคิดการแก้หนี้: เน้นการ
ลดรายจ่าย = เพิ่มรายได้และมีเงินออม
และมีการออม = ออมเป็นเงิน
หรือการไม่เจ็บป่วยถือเป็น
การออมด้านสุขภาพ

มีสุขภาพที่ดีขึ้น

ลดรายจ่ายได้ครึ่งหนึ่งของ
รายจ่ายปกติ
(จาก 13,000 บาท เหลือ
6,000-7,000 บาท)

หนี้ในระบบรวม 200,000 บาท แบ่งขาย
ที่ดินชำระหนี้ดอกเบี่ยสูง 100,000 บาท
เหลืออีก 100,000 บาทปลดหนี้ได้ภายใน 4 ปี

เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจใน
พื้นที่ (มีการศึกษาเรื่องธรรมะ
สอนทำน้ายาล้างจาน ยาสระผม
ครีมนวด น้ายาอบเนกประสงค์)

มีสติมากขึ้น

ปรึกษาคอบครัวและคิด
หาทางออกในการแก้หนี้

แบ่งขายที่ดินบางส่วน 100,000 บาท
เพื่อนำไปปลดหนี้ที่ดอกเบี้ยสูง

เจรจากับเจ้าหนี้ที่เหลืออีก
100,000 บาท เพื่อลดเงินต้นก่อน

เน้นลดรายจ่ายในครัวเรือน

- ใช้บัญชีครัวเรือนเพื่อตัด
รายจ่ายไม่จำเป็นออก
- ทำของใช้ในครัวเรือน
- ปลุกผักไว้บริโภค

มีเงินออม

- แบ่งเงินที่เหลือและเงิน
รายได้มาออมประจำ
(ออมตามความเหมาะสม)

สร้างรายได้

- รับจ้างทำทุกอย่างเพื่อให้
เกิดรายได้
- ทำไร่ข้าวโพดเหมือนเดิม
มีรายได้อย่างน้อย 3,500

โมเดลที่ 4: ปลดหนี้ได้ด้วยการสร้างวินัยในการออม

โมเดลนี้เป็นโมเดลที่สามารถปลดหนี้ได้ด้วยการสร้างวินัยในการออม ซึ่งการสร้างวินัยในการออมเงินมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเกษตรกรหลายรายไม่สามารถออมเงินได้จากข้ออ้างว่ารายได้น้อย หรือรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ซึ่งการสร้างวินัยในการออมนอกจากจะสามารถมีเงินไว้เพื่อการชำระหนี้สินแล้ว ยังมีเงินไว้ยามฉุกเฉินหรือยามจำเป็นในชีวิตได้ แม้กระทั่งออมเพียงแค่วันละ 1 บาท แต่หากสามารถทำได้นั้นหมายความว่าสิ่งที่ได้รับไม่ใช่จำนวนเงิน แต่นั่นหมายถึงการสร้างวินัยในการออมให้เกิดขึ้น หากมีวินัยในการออมแล้วก็สามารถออมได้มากกว่าวันละ 1 บาทนั่นเอง

“สิ่งที่ได้รับจากการออมวันละ 1 บาท ไม่ใช่จำนวนเงิน แต่เป็นการสร้างวินัยในการออมเงิน และเมื่อเกิดวินัยในการออมเงินแล้วก็จะสามารถออมได้ในจำนวนที่มากขึ้น”

เกษตรกรในโมเดลนี้เคยประสบกับความล้มเหลวในการประกอบอาชีพทำไร่ไถ่และเลี้ยงวัว และต้องขายวัวทั้งหมดในราคาที่ขาดทุน และได้เริ่มกู้ยืมเงินจากญาติก่อนแรก 100,000 บาท และหันไปประกอบอาชีพค้าขายซึ่งเป็นอาชีพที่ตนเองมีความถนัด

และมีพฤติกรรมการกู้ยืมมาเป็นระยะ แต่เป็นการกู้ยืมญาติพี่น้องที่ไม่มีดอกเบี้ยหรือมีดอกเบี้ยที่ต่ำ และเป็นคนที่มีชีวิตและมีสัจจะ ดังนั้นเกษตรกรในโมเดลนี้จึงสามารถชำระหนี้สินคืนได้ทุกครั้งด้วยการแบ่งรายได้จากการค้าขายเก็บเป็นเงินออม

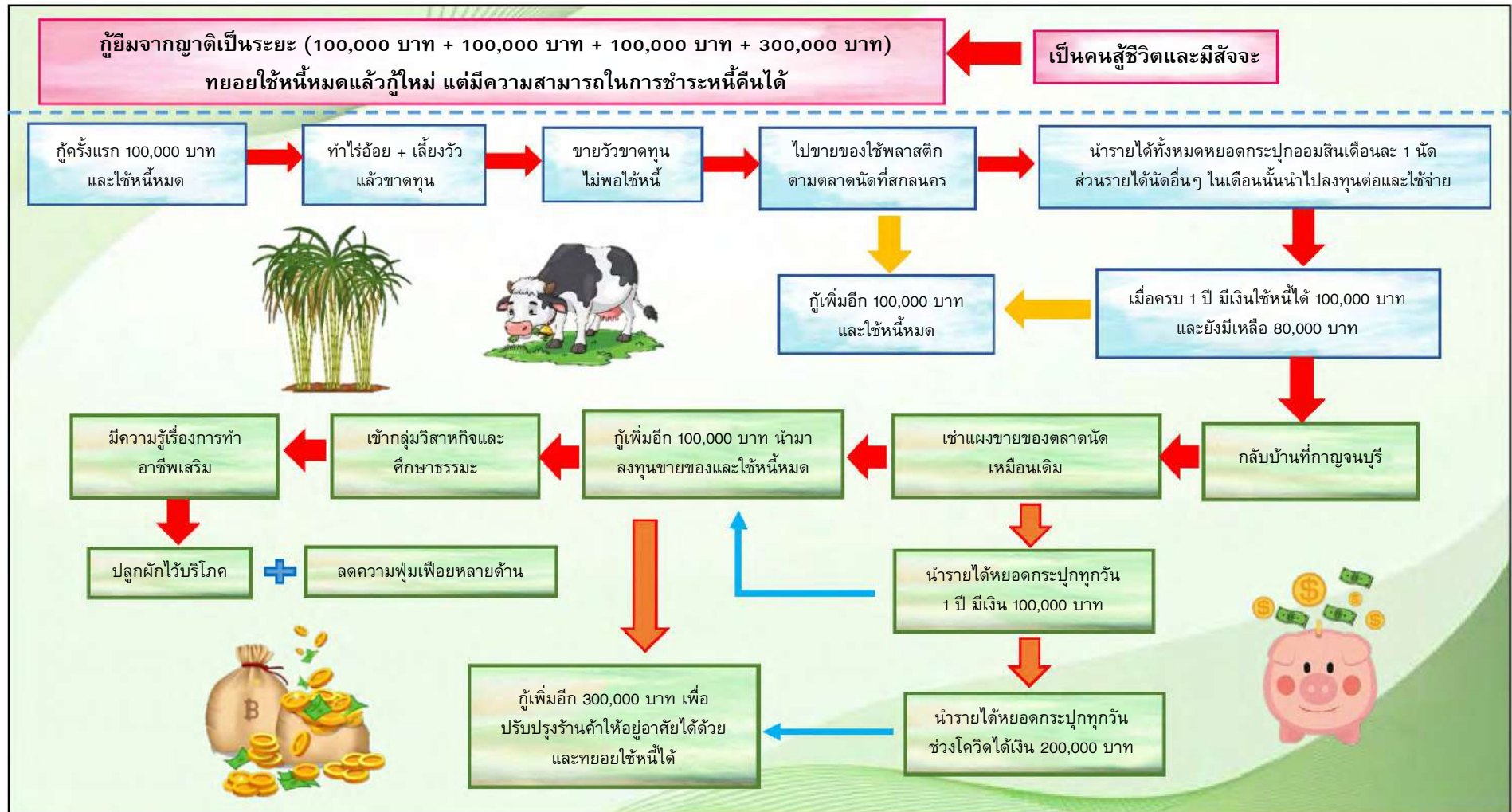
“เป็นคนที่มีชีวิตและมีสัจจะ จึงสามารถชำระหนี้ได้ทุกครั้ง”

เกษตรกรในโมเดลนี้มีการกู้ยืมหลายครั้ง แต่เป็นการกู้ยืมจากญาติพี่น้องที่มีดอกเบี้ยต่ำ / ไม่มีดอกเบี้ย ซึ่งการกู้ยืมแต่ละครั้งเป็นการนำกู้ยืมไปลงทุนต่อ และเมื่อมีรายได้จากการค้าขายจะแบ่งรายได้ไปเป็นเงินออมด้วยการนำเงินไปหยอดกระปุกออมสินและเก็บสะสมไว้จนครบ 1 ปี จึงนำเงินออกมาใช้ในการชำระหนี้ ซึ่งการแบ่งเงินรายได้มาเป็นเงินเก็บจะขึ้นอยู่กับรายได้ที่รับจากการค้าขาย อาทิ ในแต่ละเดือนนำเงินที่ขายของในตลาดนัด 1 นัดหยอดกระปุกออมสินให้หมดที่ได้มาในนัดนั้น ส่วนรายได้จากนัดอื่นๆ จะนำไปลงทุนต่อและใช้จ่ายในครัวเรือน หรือแบ่งรายได้ที่ได้รับจากการค้าขายในแต่ละวันไปหยอดกระปุกโดยคำนึงถึงยอดขายด้วย

นอกจากนี้ยังพบว่า การสร้างวินัยในการออมอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ เกษตรกรในโมเดลนี้ได้ปรับตัวในการลด/ตัดค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยออก อาทิ ลดการซื้อเสื้อผ้าจำนวนมากและราคาแพงลง และปลูกพืชผักไว้บริโภคในครัวเรือนเพื่อลดรายจ่ายครัวเรือน (แผนภาพที่ 5)

“ให้แบ่งเงินรายได้หยอดกระปุกออมสินไว้ประจำ/สม่ำเสมอเมื่อครบ 1 ปีให้นำออกมาชำระหนี้”

แผนภาพที่ 5 ปลดหนี้ได้ด้วยการสร้างวินัยในการออม

โมเดลที่ 5: หนี้สินลดลงได้จากการมีวินัยในการชำระหนี้

โมเดลที่ 5 นี้มีจุดเน้นเรื่องการวินัยในการชำระหนี้ถึงแม้ว่าจะมีรายได้น้อยก็ตาม ซึ่งการมีวินัยในการชำระหนี้จะนำไปสู่การลดหนี้ลงเรื่อยๆ และในที่สุดก็จะสามารถปลดหนี้ได้ ภายใต้เงื่อนไขไม่กู้เงินเพิ่ม

เกษตรกรในโมเดลนี้ประกอบอาชีพทำนาบนพื้นที่ 19 ไร่ เป็นนาเช่าและทำนาที่พึ่งพาสารเคมีในระบบการผลิต ทำได้ปีละ 2 ครั้ง นอกจากนี้ยังเป็นนักบริหารผู้ประหยัดตึงซึ่งมีรายได้เป็นเงินเดือนประจำเดือนละ 5,000 บาท รวมทั้งยังรับจ้างทั่วไปและขายอาหารถุง

เกษตรกรในโมเดลนี้มีหนี้สินมาตั้งแต่รุ่นแม่และมีการกู้ยืมจากแหล่งอื่นๆ อีกรวมทั้งสิ้น 512,000 บาท ซึ่งได้มีการทยอยใช้หนี้มาเรื่อยๆ จนกระทั่งปัจจุบันมีหนี้เหลือจำนวน 310,000 บาท โดยกู้ยืมมาเพื่อลงทุนทำนาเพราะไม่มีเงินลงทุน นอกจากนี้ยังนำมาเป็นค่าเล่าเรียนบุตรหลานและค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือน

แนวคิดในการชำระหนี้สินของเกษตรกรในโมเดลนี้เน้นการทยอยใช้หนี้ให้สม่ำเสมอ เมื่อใดที่มีรายได้จะริบนำเงินส่วนหนึ่งไปชำระหนี้ทันที ซึ่งจะสังเกตได้ว่าหนี้สินแต่ละก้อนจะค่อยลดลง อาทิ หนี้สินจากรุ่นแม่ที่กู้มาจาก ธกส. รวม 300,000 บาท และได้นำเงินที่ได้รับจากงานศพพ่อไปชำระคืน 140,000 บาท ทำให้คงเหลือที่ต้องชำระให้กับ ธกส. 160,000 บาท นอกจากนี้ยังมีหนี้นอกระบบ (เป็นการกู้จากคนรู้จักทำให้ไม่มีผลกระทบด้านดอกเบี้ยสูง) จำนวน 80,000 บาท ทยอยผ่อนชำระไปแล้ว 35,000 บาท คงเหลือ 45,000 บาท หนี้ก้อนถัดมาก็กู้มาจากญาติ 100,000 บาท ทยอยชำระคืนไปบ้างแล้ว 20,000 บาท คงเหลือ 80,000 บาท เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าจำนวนหนี้สินแต่ละก้อนนั้นมีจำนวนลดลงทุกก้อน ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่า การมีวินัยในการชำระหนี้โดยข้ามข้อจำกัดเรื่องรายได้ จะทำให้หนี้สินค่อยๆ ลดลงเรื่อยๆ

นอกจากนี้แล้วเกษตรกรในโมเดลนี้ยังมีความพยายามลดรายจ่ายภายในครัวเรือนลง ด้วยการปลูกพืชผักและเลี้ยงไก่ไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน และตัดรายการค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป ซึ่งก็เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการทำให้สามารถชำระหนี้และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ได้ทำให้ครอบครัวเดือดร้อน รวมทั้งบุตรสาวที่ทำงานหารายได้เพื่อเรียนหนังสือได้ด้วยตัวเอง

ซึ่งในกรณีของเกษตรกรในโมเดลนี้ยังพบว่า เกษตรกรมีการประเมินการกู้ยืมและความสามารถในการชำระหนี้ไว้แล้วในกรณีที่ตนเองหรือแม่เสียชีวิตจะได้เงินจากฌาปนกิจสงเคราะห์ของ อสม.คนละ 200,000 บาท จำนวน 2 คน รวมเป็นเงินจำนวน 400,000 บาท ซึ่งเพียงพอต่อการปลดหนี้ได้ (แผนภาพที่ 6)

แผนภาพที่ 6 หนี้สินลดลงได้จากการมีวินัยในการชำระหนี้

ส่วนที่ 4

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาโมเดลการแก้ไขปัญหาหนี้สินชาวนาแบบครบวงจร แสดงให้เห็นว่า ชาวนาและเกษตรกรที่มีภาระหนี้สินและไม่สามารถชำระคืนได้ เป็นชาวนาและเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ทำให้มีรายได้จากการทำนาเพียงแหล่งเดียว ซึ่งชัดเจนแล้วว่ารายได้จากการทำนาเพียงแหล่งเดียวไม่เพียงพอต่อการชำระหนี้สินได้ หรือแม้จะกระทั่งอาจส่งผลกระทบต่อค่าใช้จ่ายจำเป็นในครัวเรือน โดยเฉพาะการเกษตรในยุคปัจจุบันที่มีการพึ่งพาปัจจัยภายนอกเกือบทุกอย่าง รวมทั้งชาวนาและเกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรองราคาสินค้าการเกษตร

ผลการศึกษาครั้งนี้นำไปสู่บทสรุปและข้อเสนอแนะสำคัญในระดับโครงการและเป็นภาพสะท้อนสำคัญไปถึงข้อเสนอแนะระดับนโยบายดังนี้

ข้อเสนอแนะระดับโครงการ

1. การแก้ไขปัญหาหนี้สินชาวนาและเกษตรกรต้องดำเนินการให้ครบวงจรและเป็นกระบวนการ

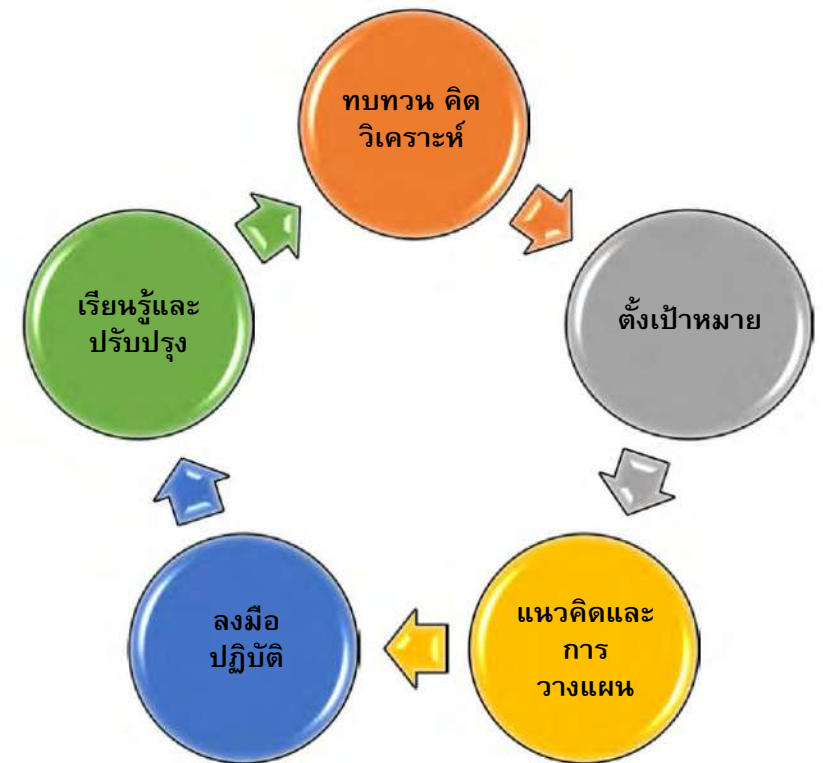
ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การที่ชาวนาและเกษตรกรจะสามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินของตนเองได้นั้น ต้องเริ่มต้นจากกระบวนการที่ทำให้เกษตรกรเกิดการทบทวน คิด และวิเคราะห์รากที่แท้จริงของปัญหาหนี้สิน การตั้งเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน มีแนวทางหรือแนวคิดในการวางแผนการชำระหนี้ ไปจนกระทั่งลงมือปฏิบัติ โดยทางเลือกที่เป็นจุดเด่นที่เกษตรกรเลือกนำมาใช้ คือ ลดต้นทุนในการผลิต ลดรายจ่ายครัวเรือน การออม การมีวินัยในการใช้หนี้ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เป็นเหตุแห่งหนี้ และสุดท้ายคือการเรียนรู้และปรับปรุงผลการแก้ไขปัญหาหนี้สิน

จากผลการศึกษา จึงนำไปสู่ข้อเสนอแนะระดับโครงการในการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินให้กับเกษตรกร ซึ่งสามารถดำเนินการได้หลายวิธี อาทิ จัดทำหลักสูตรการแก้หนี้สินเกษตรกรระยะสั้นหรือหลักสูตรเร่งรัด ทั้งนี้อาจจะพิจารณาจากเกษตรกรที่มีจำนวนหนี้สินน้อย และที่ผ่านมามีศักยภาพ / ความสามารถในการชำระหนี้สิน หรือข้อมูลสำคัญอื่นประกอบการพิจารณาในการจัดทำหลักสูตรแก้หนี้ โดยการจัดทำหลักสูตรนั้นน่าจะต้องเชิญผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายศาสตร์มาร่วมกันออกแบบหลักสูตร ไปจนกระทั่งมีการวัด ติดตาม และประเมินผล จนกว่าจะได้หลักสูตรที่ดำเนินการแล้วประสบความสำเร็จ แล้วจึงค่อยขยายผลสู่เกษตรกรที่มีหนี้สินจำนวนมาก เป็นต้น

แผนภาพที่ 7 วงจรการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร

2. ควรระดมผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายศาสตร์ในการออกแบบ เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินของชาวนาและเกษตรกรที่มีความซับซ้อน ไม่ใช่เพียงแค่เรื่องรายได้

ปัญหาหนี้สินชาวนาและเกษตรกรจะมีความซับซ้อนหลายด้าน ประกอบกัน เริ่มต้นจากเงินการลงทุนทางการเกษตรเป็นเงินกู้ยืม มาเพื่อการลงทุน ในขณะเดียวกันก็นำเงินกู้ยืมก่อนหน้านี้มาเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือนทุกด้าน (ค่าบริโภค ค่าเล่าเรียนบุตร ค่ารักษาพยาบาล ฯลฯ) ในขณะที่การลงทุนทางการเกษตรแตกต่างจากการลงทุนทางระบบธุรกิจโดยสิ้นเชิง ทั้งในเรื่องการคิดต้นทุนที่ไม่ใช่ต้นทุนที่แท้จริง ขาดความรู้และวิธีการทำการเกษตรที่นำไปสู่กำไรสูงสุด ขาดหลักการตลาดที่สามารถแข่งขัน เป็นต้น และยังรวมไปถึงหลักการบริหารจัดการการเงิน การบริหารจัดการหนี้ การสร้างวินัยในการชำระหนี้ นอกจากนี้ยังพบว่า หากจะอุดช่องว่างสิ่งต่างๆ เหล่านี้ อาจต้องให้ผู้เชี่ยวชาญหลายศาสตร์ร่วมกันออกแบบ ในการแก้ไขปัญหาหนี้สินให้กับชาวนาและเกษตรกร นอกจากนี้ นักเศรษฐศาสตร์ และนักการเกษตรแล้ว อาจต้องมีผู้เชี่ยวชาญที่เป็นนักธุรกิจ/นักธุรกิจเพื่อสังคม นักสร้างแรงบันดาลใจ นักจัดการกระบวนการภายใน เป็นต้น

3. กระบวนการจัดการความเครียดหรือการจัดการภายใน จะเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดปัญญาและหาทางออกในการแก้หนี้สินได้ด้วยตัวเอง

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า **“ความเครียด”** เป็นผลที่เกิดจากภาระหนี้สินที่ชาวนาและเกษตรกรไม่สามารถจัดการได้โดยเฉพาะเกษตรกรที่กำลังถูกดำเนินคดีหรือมีความเสี่ยงสูงในการถูกดำเนินคดี ซึ่งนั่นย่อมหมายความว่า เกษตรกรกำลังสูญเสียที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย หรือทรัพย์สินที่เกษตรกรนำไปจำนองไว้กับแหล่งเงินกู้ แต่ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่สามารถจัดการความเครียดของตนเองจะเริ่มมีสติ และนำไปสู่การมองเห็นทางออกหรือแนวทางแก้ไขปัญหาหนี้สินของตนเอง

ดังนั้น โครงการฯ ต้องมีการจัดกระบวนการที่มีการจัดการภายในหรือด้านในให้เกษตรกรได้ทำความรู้จักตัวเองใหม่ ปลดปล่อยความทุกข์ที่สะสมอยู่ในใจมานาน ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน อาทิ นักจิตวิทยา นักจิตปัญญศึกษา หรือนักสร้างแรงบันดาลใจ เป็นต้น

4. **“รายได้”** ยังคงเป็นปัจจัยหลักที่นำไปสู่การชำระหนี้ได้ แต่รายได้ไม่ได้เกิดขึ้นจากการขายเพียงอย่างเดียว

- รายได้เกิดจาก **“การลดรายจ่ายครัวเรือน”** และการลดรายจ่ายยังนำไปสู่การออม

ผลการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นปัจจัยหลักในการชำระหนี้สินได้ คือ **“รายได้”** ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วกลับดูจะเป็นไปได้ยากในการหารายได้ หรือรายได้ไม่เพียงพอ ซึ่งเป็นข้ออ้างที่ได้ยินจนชินหู

ซึ่งข้ออ้างเช่นนี้เป็นอุปสรรคสำคัญในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน ในขณะที่ชาวนาและเกษตรกรบางรายสามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินของตนเองได้โดยไร้ข้ออ้างด้านรายได้ไม่เพียงพอ

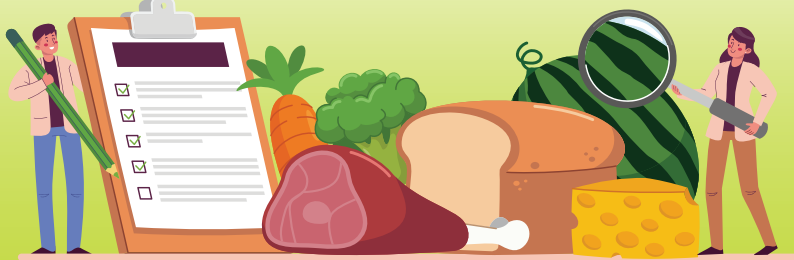
นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวนาและเกษตรกรมักจะมองรายได้เป็นตัวเงินเสมือนหนึ่งหมายถึงต้องประกอบอาชีพอะไรถึงจะมีรายได้จำนวนมาก หรือต้องประกอบอาชีพเสริมที่นอกเหนือจากการทำเกษตรกรรม วิธีคิดในการแก้ปัญหาหนี้สินที่มี **“รายได้/เงิน”** เป็นตัวตั้งนั้น แทนที่จะสามารถแก้ปัญหาได้จริงแต่กลับเป็นวังวนแห่งปัญหา เพราะเมื่อไรที่ใช้วิธีคิดที่มีรายได้ / เงินเป็นสารตั้งต้นนั้น จะนำมาซึ่งการลงทุนสูง อาทิ เกษตรกรจะเช่าพื้นที่นาเพิ่มขึ้น การใช้เมล็ดพันธุ์และใส่ปุ๋ยในนาข้าวในปริมาณมากเพื่อหวังผลผลิตที่มาก หรือการมองหาอาชีพเสริมรายได้ ที่มีมักจะจบลงที่การหาช่องทางการตลาดยาก / ไม่สามารถแข่งขันในตลาดได้ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาแสดงให้เห็นชัดเจนว่า การทำให้เกิดรายได้ไม่ได้มาจากการประกอบอาชีพเสริมหรือความพยายามลงทุนเพิ่มขึ้น แต่รายได้สามารถมาจากการ **“ลดรายจ่ายครัวเรือน”**

ที่ไม่จำเป็นลง การทำผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนใช้เอง การปลูกพืชผักไว้เพื่อบริโภค สิ่งต่างๆ เหล่านี้นำไปสู่การลดรายจ่ายทั้งสิ้น และเมื่อมีการลดรายจ่ายลงจะทำให้มีเงินเหลือ ซึ่งจำนวนเงินที่เหลือนี้ คือ **“รายได้”** และหรือ **“เงินออม”** ได้โดยไม่ต้องมีความเสี่ยงในการลงทุนเพิ่มหรือเสี่ยงต่อการขาดตลาดไม่ได้ในกรณีที่ประกอบอาชีพเสริม

จากผลการศึกษาที่พบจึงนำมาสู่ข้อเสนอแนะระดับโครงการ ซึ่งการส่งเสริมกิจกรรมที่เน้นการลดรายจ่ายครัวเรือนเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก ก่อนจะมีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการสร้างรายได้เพิ่ม

5. **“รายได้”** เกิดจากการปรับเปลี่ยน ต่อยอด/ขยายผลทางการเกษตร และยังนำไปสู่อาหารปลอดภัย และสร้างความมั่นคงทางอาหาร

นอกจากการลดรายจ่ายครัวเรือนที่ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นแล้ว การปรับเปลี่ยน ต่อยอด/ขยายผลจากการเกษตรรูปแบบเดิม ยังเป็นจุดปรับเปลี่ยนรายได้จากภาคการเกษตรให้เพิ่มขึ้น รวมทั้งเป็นการผลิตอาหารปลอดภัย และสร้างความมั่นคงทางอาหาร

“ลดต้นทุนการผลิต” เป็นจุดเริ่มต้นและจุดเปลี่ยนที่สำคัญหลายประการให้กับเกษตรกรที่ผลิตข้าว ซึ่งปัจจุบันต้นทุนในการเพาะปลูกข้าวเป็นต้นทุนที่ไม่สามารถควบคุมได้หากเกษตรกรยังคงพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกทั้งหมด นอกจากนี้ผลการศึกษาายังแสดงให้เห็นถึง การต่อยอดหรือขยายผลทางการเกษตรอย่างที่กำลังกล่าวไว้แล้วข้างต้น อาทิ ไม่ว่าจะเป็นการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การปลูกพืชหลังฤดูทำนาแบบผสมผสาน การปลูกไม้ยืนต้น ไม้เศรษฐกิจ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การมีรายได้รายวัน รายเดือน และรายปี เป็นการเชื่อมตรงระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค และเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร รวมทั้งทำให้มีผลผลิตปลอดภัย และความมั่นคงทางอาหารให้ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้นจึงนำไปสู่ข้อเสนอแนะระดับโครงการ ในการส่งเสริมให้เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตซึ่งควรเริ่มจากต้นเหตุสำคัญ รวมทั้งการส่งเสริมให้เกษตรกร ต่อยอด / ขยายผลจากการเกษตรรูปแบบเดิมตามที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น โดยส่งเสริมให้เกษตรกรแบ่งพื้นที่เพียงบางส่วนในการทดลองปรับเปลี่ยน ต่อยอดหรือขยายผลทางการเกษตร และควรเริ่มวางจำหน่ายในตลาดชุมชนซึ่งเป็นตลาดที่ใกล้บ้านและต้นทุนการขนส่งต่ำและที่สำคัญจะเป็นระบบการตลาดที่ไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง

อาจเป็นชายตรงจากเกษตรกรผู้ผู้บริโภค หรือขายผ่านระบบกลุ่ม / กลุ่มวิสาหกิจที่เกษตรกรเป็นสมาชิกอยู่แล้ว เป็นต้น

ซึ่งโครงการฯ ต้องจัดให้องค์ความรู้แก่เกษตรกรให้หลากหลาย ในด้านการเกษตร เพื่อให้เป็นทางเลือกแก่เกษตรกรตามความถนัด หรือตามทุนหรือทรัพยากรที่เกษตรกรมีอยู่ ไม่ควรเน้นการลงทุน ใหม่หรือการปรับเปลี่ยนแบบสุดโต่ง เพราะหากไม่ประสบความสำเร็จ เกษตรกรจะท้อแท้และยุติการดำเนินการได้ในที่สุด

6. จะมีรายได้มากหรือรายได้น้อยก็สามารถชำระหนี้ได้ หากมีความสามารถในการบริหารจัดการทางการเงิน และการมีวินัยในการชำระหนี้

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่า ถึงแม้ **“รายได้”** จะดูเหมือนเป็นปัจจัยหลักในการทำให้เกิดการชำระหนี้คืนได้ แต่กลับพบว่า มีปัจจัยที่สำคัญมากกว่ารายได้ ได้แก่ **“ความสามารถในการบริหารจัดการทางการเงิน”** และ **“การมีวินัยในการชำระหนี้”** ซึ่งเกษตรกรที่สามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินของตนเองได้เป็น

เกษตรกรที่มีความสามารถในการบริหารจัดการทางการเงินให้มีความสมดุลระหว่างรายรับกับรายจ่าย และควบคุมไม่ให้มีรายจ่ายมากกว่ารายรับ ในความหมายนี้จะครอบคลุมถึงการปรับตัว/ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมต่างๆ การสร้างวินัยในการออม หรือการตัดสินใจสูญเสียที่ดิน / ทรัพย์สินบางส่วน เพื่อลดหนี้ก้อนที่มีภาระสูง (เช่น หนี้สินนอกระบบที่มีดอกเบี้ยสูง หรือสูญเสียที่ดินที่ใช้ประโยชน์น้อย หรือให้ประโยชน์ต่ำในการทำการเกษตร เป็นต้น)

นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบว่า เกษตรกรบางรายมีวินัยในการชำระหนี้อย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะจะมีเงินมากหรือเงินน้อยก็ตาม หรือหากมีเงินก้อนก็จะนำไปชำระหนี้ทันที ทำให้จำนวนหนี้สินค่อยๆ ลดลงเรื่อยๆ

ดังนั้นข้อเสนอแนะระดับโครงการนั้น ควรจัดกระบวนการให้ความรู้และพัฒนาเกษตรกรด้านการบริหารจัดการทางการเงิน และกระบวนการสร้างวินัยในการชำระหนี้ จะทำให้เกษตรกรมีทางเลือกและแนวทางในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาหนี้สินของตนเองได้มากขึ้น

7. ระบบกลุ่ม/เครือข่ายจะช่วยเปิดโลกทัศน์ให้เกษตรกรให้มองเห็นทางออกในการแก้ปัญหาหนี้สิน

เมื่อได้ยินคำว่าระบบกลุ่ม อาจมองดูว่าไม่ใช่เรื่องใหม่หรือไม่ใช่เรื่องใหญ่ แต่การทำให้ระบบกลุ่มมีคุณภาพนั้นดูจะไม่ใช่ว่าเรื่องเล็ก ระบบกลุ่มเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้เกษตรกรได้เปิดหูเปิดตา และเปิดใจ โดยเฉพาะหากทำให้เกิดกระบวนการพูดคุยกันอย่างเนืองนิตย์ จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างแท้จริง และนำไปสู่การหาทางออกในการแก้ไขปัญหาได้ในที่สุด

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพให้เกษตรกรได้หลายด้านตามเป้าหมาย และศักยภาพของกลุ่มนั้นๆ ดังนั้นโครงการฯ จึงควรมีการพัฒนา กลุ่มที่มีอยู่แล้วให้มีคุณภาพหลากหลายด้าน เพื่อนำไปสู่การพัฒนา ศักยภาพของสมาชิกกลุ่มได้เช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ถึงเวลาแล้วที่ผู้ผลิตอาหารให้คนไทยทั่วประเทศควรได้รับการพัฒนาศักยภาพและยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอย่างจริงจัง

เคยตั้งคำถามหรือไม่ว่า ชาวนาและเกษตรกรในฐานะผู้ผลิตอาหารให้กับคนไทยทั่วประเทศมายาวนานจากรุ่นสู่รุ่น ควรมีคุณภาพชีวิตที่ดีใช่หรือไม่? แต่สถานการณ์ปัจจุบันเป็นที่ทราบกันโดยทั่วกันว่า เกษตรกรเป็นกลุ่มคนที่มีคุณภาพชีวิตไม่ดีหลายด้าน

โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจทั้งภาระหนี้สิน ความไม่เพียงพอของรายได้จากการประกอบอาชีพ และเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุก็จะพบกับปัญหาสุขภาพ โดยเฉพาะสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเคมีในการผลิต เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้พบเห็นมาอย่างเรื้อรังและยาวนาน

ดังนั้น ถึงเวลาแล้วหรือยังที่เกษตรกรต้องได้รับการพัฒนาให้มีความสามารถ/ศักยภาพ ทั้งในด้านการเกษตรตลอดห่วงโซ่ มีความรอบรู้ด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้อง และรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องในยุคปัจจุบัน เพื่อเป็นทางเลือกในการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรม สามารถต่อยอด/ขยายผลทางการเกษตรจากรูปแบบเดิมสู่เกษตรรูปแบบที่ร่วมสมัยตามความถนัดหรือทุนชีวิตที่มีอยู่ สามารถพึ่งพาตนเองได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอย่างจริงจัง ที่สำคัญหากสามารถพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรให้ได้อย่างจริงจังแล้ว อาชีพเกษตรกรรมจะถูกส่งต่อไปยังลูกหลานได้อย่างภาคภูมิใจ ไม่ใช่ส่งต่อเพียงมรดกหนี้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

2. การแก้ปัญหาหนี้สินชาวนาที่ยั่งยืนต้องดำเนินการทั้งระดับนโยบายและระดับปัจเจก

ถึงแม้ผลการศึกษาจะแสดงให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหาหนี้สินของชาวนาและเกษตรกรจะเน้นที่ระดับปัจเจกที่เกษตรกรเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพมาด้วยตัวเอง แต่ก็พบว่า หากการขับเคลื่อนนโยบายที่จะช่วยสนับสนุนให้เกษตรกรได้มีศักยภาพ/ความสามารถในการชำระหนี้สินได้ ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการชำระหนี้ แต่ต้องเป็นนโยบายที่จะสนับสนุนให้เกษตรกรมีศักยภาพในหลากหลายด้านโดยเฉพาะด้านการเกษตร ทั้งด้านการผลิต การตลาด การแปรรูป หรืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ก็จะนำไปสู่การมีรายได้และสามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินของตนเองได้ในที่สุด

มูลนิธิชีวิตไท

ข้อมูลเพิ่มเติม

www.landactionthai.org

www.facebook.com/LocalAct

สนับสนุนการจัดพิมพ์

สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การสร้างเสริมสุขภาพ
สานพลัง สร้างนวัตกรรม สื่อสารสุข

